

Gedifferentieerde opleidingen tot leraar basisonderwijs

In opdracht van het
Ministerie van Onderwijs Cultuur
en Wetenschap

Maart 2025

Managementsamenvatting

Om een grotere doelgroep aan te spreken voor de lerarenopleiding basisonderwijs, is in het regeerakkoord (2024) de maatregel aangekondigd om twee nieuwe varianten van de lerarenopleiding basisonderwijs in te richten. Deze twee nieuwe varianten zullen naast de bestaande lerarenopleiding basisonderwijs worden aangeboden. Waar in de huidige lerarenopleiding basisonderwijs de helft van de opleiding (leerjaar 3 en 4) in het teken staat van een specialisatie van het jonge kind (groep 1 tot en met groep 4) of het oudere kind (groep 5 tot en met groep 8), zullen de nieuwe varianten volledig gericht zijn op één van deze twee specialisaties. Deze specialisaties houden in dat studenten bij de start van de opleiding een specialisatie kiezen, en leerkrachten afstuderen met een smalle bevoegdheid horend bij de betreffende leeftijdsgroep waarin zij zich hebben gespecialiseerd. In dit onderzoek onderzoeken we in hoeverre havo- en vwo-scholieren en mbo-4-studenten de intentie hebben om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, en hoe deze intentie wordt beïnvloed door de nieuwe inrichting van deze opleidingen.

In een enquête hebben 566 havisten, 846 vwo'ers en 4.121 mbo-4-studenten vragen beantwoord over hun initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen. Vervolgens hebben zij verschillende hypothetische situaties (vignetten) beoordeeld, waarmee is gemeten in hoeverre het keuzemoment vanaf jaar 1 en de smalle bevoegdheid hun bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen beïnvloedt. Ook hebben de respondenten vragen beantwoord over hun motieven en barrières om te kiezen voor het lerarenberoep, en carrièremogelijkheden die zij aantrekkelijk vinden in het lerarenberoep. In dit onderzoek zijn de volgende vragen beantwoord:

Deel 1: specialisaties lerarenopleidingen

1. In welke mate zijn havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten initieel bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen?

Onder havisten overweegt 13,5% in waarschijnlijk of zeker wel een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Onder vwo'ers is dit percentage 5,9%, en onder mbo-4-studenten 8,9%. Binnen alle onderwijsniveaus willen mannen vaker dan vrouwen graag met oudere kinderen werken. Wel is bij vrouwelijke havisten en vwo'ers het animo om met oudere kinderen te werken groter dan om met jongere kinderen te werken. Onder mbo-4-studenten hebben vrouwen vaker de voorkeur om met jonge kinderen te gaan werken.

2. In welke mate verandert de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder invloed van de verschillende specialisaties en bevoegdheden?

Een smalle bevoegdheid zorgt in alle analysegroepen voor een afname in de kans dat scholieren of studenten kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs. Een analyse van de afzonderlijke vignetten van scholieren en mbo-4-studenten laat zien dat de

hypothetische situaties die opleiden tot een smalle bevoegdheid structureel minder positief beoordeeld worden dan de situaties die opleiden tot een brede bevoegdheid. Onder havo- en vwo-scholieren gaat het om een afname van 60% tot 65%. Onder mbo-4-studenten bedraagt deze afname 50%. Het keuzemoment van de specialisatie (vanaf jaar 1 of vanaf jaar 3 van de opleiding) heeft geen significant effect op de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

De huidige lerarenopleiding basisonderwijs met een brede bevoegdheid en een keuzemoment in jaar 3 vormt voor scholieren en mbo-4-studenten de meest ideale situatie. Een klein percentage van de respondenten switcht onder de nieuwe voorwaarden enigszins negatieve intentie naar een positieve intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Een groter percentage van de respondenten switcht onder de nieuwe condities echter van een enigszins positieve intentie naar een negatieve intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Het merendeel van de respondenten switcht echter niet, en lijkt op basis van dit onderzoek niet te beïnvloeden om van keuze te veranderen. Dit vraagt om het blijven aanbieden van een opleiding waarmee afgestudeerden een brede bevoegdheid behalen.

Deel 2: visie op het lerarenberoep

3. Wat zijn de belangrijkste motieven en barrières voor havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten om wel of niet te kiezen voor het beroep leraar basisonderwijs?

Graag met kinderen willen werken, het beroep leraar als betekenisvol zien en baanzekerheid zijn de vaakst genoemde redenen om voor het lerarenberoep te kiezen. Het salaris, het beroep niet passend vinden en hoge werkdruk zijn belangrijke redenen om af te zien van het lerarenberoep.

4. Aan welke carrièremogelijkheden hebben studenten en scholieren behoefte?

Havo- en vwo-scholieren en mbo-4 studenten vinden verbredingsmogelijkheden in het lerarenberoep het interessantst, zoals de mogelijkheid om les te geven in een andere onderwijssector en de mogelijkheid om het lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs. Havisten noemen de mogelijkheid om alleen in het jonge of oudere kind te specialiseren het vaakst als carrièremogelijkheid die ze aantrekkelijk vinden.

5. Welke maatregelen kunnen het beeld van het lerarenberoep verbeteren?

Een hoger startsalaris en meer doorgroeimogelijkheden in het salaris is in alle groepen de meest genoemde maatregel om het imago van het lerarenberoep te verbeteren. Havisten en mbo-4-studenten noemen kleinere klassen en meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies het vaakst als maatregel om het imago van het beroep te verbeteren. Vwo'ers noemen meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies en meer carrièreperspectief als beste maatregelen om het imago van het lerarenberoep te verbeteren.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	2
Voorwoord: de doelgroepkennis van Qompas	5
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding	7
1.2 Huidig onderzoek	8
2 Methode	10
2.1 Procedure	10
2.2 Materialen	10
2.3 Respons	11
2.4 Analyse	13
2.4.1 Weegfactor	13
2.4.2 Hypothetische situaties lerarenopleidingen	13
2.4.3 Visie op het lerarenberoep	15
3 Resultaten	17
3.1 Initiële interesse in de opleiding tot leraar basisonderwijs	17
3.2 Effect van specialisaties op interesse in de lerarenopleiding basisonderwijs	20
3.2.1 Analyse vignetten scholieren (havo/vwo)	20
3.2.2 Analyse vignetten mbo-4-studenten	30
3.2.3 Conclusie	38
3.3 Visie op het lerarenberoep	40
3.3.1 Motieven en barrières voor het lerarenberoep	41
3.3.2 Carrièremogelijkheden in het lerarenberoep	48
3.3.3 Imagoverbetering lerarenberoep	51
3.3.4 Conclusie	53
4 Beperkingen	55

5	Bronvermelding	57
6	Bijlagen	59
6.1	Enquête	59
6.2	Achtergrondkenmerken respondenten	66
6.3	Weegfactorbepaling	66
6.4	Initiële intentie profielen en domeinen	67
6.5	Redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen	68
6.6	Belangrijkste redenen om niet voor het lerarenberoep te kiezen	69
6.7	Aantrekkelijke carrièremogelijkheden in het onderwijs	69
6.8	Maatregelen om het beeld van het beroep leraar te verbeteren	70
7	Figuren en tabellen	71

Voorwoord: de doelgroepkennis van Qompas

Gedurende de schoolloopbaan ondersteunt Qompas middelbare scholieren bij het ontdekken van hun talent. We helpen scholieren bij het maken van hun profiel- en studiekeuze, waarbij ze onze online lesmethodes doorlopen onder begeleiding van hun decaan of mentor. Dankzij verschillende studiekeuze- en persoonlijkheidstesten krijgen scholieren inzicht in hun interesses, competenties en drijfveren. Vanuit deze testen biedt Qompas leerlingen een lijst met passende studies en motiveren we leerlingen om deze studies beter te bekijken en om zich aan te melden voor een open dag.

Studies en opleidingen

In onze lesmethode oriënteren leerlingen zich op studies, opleidingen, open dagen en onderwijsinstellingen. Het onderscheid tussen studies en opleidingen werkt als volgt: Een leerling oriënteert zich eerst op een studie: wat wil ik studeren? De studie-informatie op Qompas is objectieve informatie over een studie (de croho). Wanneer de studie de studiekeuze aanspreekt, kijkt hij verder naar: waar kan ik dit studeren? Onder “Waar kan ik dit studeren?” vindt de studiekeuze informatie over de specifieke opleiding aan een onderwijsinstelling.

De informatie over een studie is objectief, de informatie over een opleiding is de informatie die aangeleverd wordt door een opleiding /onderwijsinstelling en mag een wervende tone-of-voice hebben. Ook wanneer er slechts één opleiding onder een croho (studie) valt, is de informatie van de studie en de opleiding niet dezelfde informatie.

Ons kenniscentrum

Door het zoek- en clickgedrag op het studiekeuzeplatform Qompas Studiekeuze te volgen, bieden we inzicht in welke studies, opleidingen, open dagen en onderwijsinstellingen het populairst zijn onder studiekeuzers. Daarbij kunnen wij per opleidingsniveau meten welk type scholier interesse getoond heeft in een opleiding en wat de interesses, competenties en drijfveren zijn van deze scholier. In ons kenniscentrum bevinden zich momenteel 70.000 havo- en vwo-scholieren die zich gedurende het jaar op verschillende momenten bezighouden met oriëntatie op een vervolgopleiding.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Lerarentekort basisonderwijs

Al meerdere jaren kampt Nederland met een tekort aan leerkrachten. In 2024 bedroeg dit tekort 8,1%, wat gelijkstaat aan 7.700 FTE (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024). Verwacht wordt dat het aantal afgestudeerden van de lerarenopleiding basisonderwijs tot 2034 ieder jaar licht zal dalen (Centerdata, 2024). In de aangenomen motie van de Kort c.s. (2024) en in het regeerakkoord (2024) is opgenomen dat er twee nieuwe varianten van de pabo worden aangeboden, om een grotere doelgroep aan te spreken voor de lerarenopleiding basisonderwijs.

Op dit moment besteden studenten in de meeste opleidingen tot leraar basisonderwijs ten minste twee jaar aan het specialiseren in het jonge kind (groep 1 tot en met groep 4) of het oudere kind (groep 5 tot en met groep 8). Startende leerkrachten studeren vervolgens af met een bevoegdheid om les te geven in het primair onderwijs aan groep 1 tot en met groep 8. Zoals aangegeven in de motie van de Kort, is dit curriculum op dit moment overvol door zowel te specialiseren in één leeftijdsgroep, als toe te werken naar een brede bevoegdheid. Ook kiezen op dit moment te weinig mannen voor de lerarenopleiding basisonderwijs.

De nieuwe specialisaties van de lerarenopleiding basisonderwijs (de pabo) kennen twee varianten: een variant gericht op het jonge kind (JK), gericht op groep 1 tot en met groep 5, en een variant gericht op het oudere kind (OK), gericht op groep 4 tot en met groep 8. Voor elke specialisatie geldt dat een startende leerkracht afstudeert met een smalle bevoegdheid, en dus alleen les mag geven aan de groep van de gekozen specialisatie (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024).

Het doel van de nieuwe specialisaties is om een grotere en meer diverse groep leerkrachten aan te trekken tot de lerarenopleiding basisonderwijs. Over het algemeen voelen mannen zich meer aangetrokken tot het geven van onderwijs aan de bovenbouw. Andere doelgroepen, zoals doorstromers uit het mbo, hebben meer affiniteit met het jonge kind. De doelgroepen met een dergelijke specifieke voorkeur voelen zich mogelijk meer aangetrokken tot een opleiding leraar basisonderwijs waarin zij gericht kunnen werken met de doelgroep van hun voorkeur (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024).

Op dit moment bestaat 13% van de leerkrachten in het basisonderwijs in Nederland uit mannen. Dit betekent dat op dit moment de balans tussen mannelijke en vrouwelijke leerkrachten ongelijk verdeeld is. De verwachting is dat dit percentage de komende

jaren verder daalt, omdat een deel van de mannelijke leraren de pensioengerechtigde leeftijd zal bereiken. Het aanspreken van een bredere doelgroep is belangrijk om het lerarentekort tegen te gaan, omdat er op deze manier een grotere groep potentiële leraren wordt aangeboord. Ook zorgt een diverse groep leraren voor rolmodellen voor alle leerlingen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024). Het aanbieden van de twee verschillende specialisaties, naast de reguliere pabo, moet ervoor zorgen dat het aantal scholieren dat kiest voor de pabo toeneemt, net als de diversiteit van leerkrachten in het basisonderwijs.

Eerder onderzoek van Qompas (2018) wees uit dat de mogelijkheid om te specialiseren in het jonge en oudere kind de havo- en vwo-scholieren niet extra naar de pabo trekt. Bij mbo-studenten was er wel een effect te zien: mannelijke mbo-studenten werden extra aangetrokken door de specialisatie oudere kind en vrouwelijke mbo-studenten werden extra aangetrokken door de specialisatie jonge kind. In het onderzoek werd echter niet gemeten wat het effect van een smallere bevoegdheid als gevolg van een dergelijke specialisatie zou hebben op de intentie van scholieren om de opleiding tot leraar basisonderwijs te gaan volgen. Dit is één van de vragen die centraal staat in het huidige onderzoek.

1.2 Huidig onderzoek

Het huidige onderzoek bouwt verder op het onderzoek van Qompas (2018), dat aantoonde dat voor mbo-4-studenten de mogelijkheid om zich volledig te specialiseren in het jonge of oudere kind zorgde voor een lichte toename in de bereidheid om de pabo te gaan volgen. In het huidige onderzoek analyseren we of en in welke mate de bijbehorende smalle bevoegdheid deze bereidheid beïnvloedt.

Het onderzoek bestaat uit twee delen. In het eerste deel zijn de voorwaarden van de gedifferentieerde lerarenopleidingen basisonderwijs het onderwerp van vier verschillende hypothetische situaties die worden voorgelegd aan de respondenten. Hierbij meten we het effect van deze voorwaarden op de intentie om de pabo te gaan doen. In het tweede deel onderzoeken we de motieven en barrières van bouwenbouwleerlingen (klas 4, 5 en 6) op de havo en het vwo en de motieven en barrières van mbo-4-studenten voor het volgen van een lerarenopleiding basisonderwijs.

De onderzoeksvragen die centraal staan:

Deel 1: specialisaties lerarenopleidingen (hoofdstuk 3.1 en 3.2)

1. In welke mate zijn havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten initieel bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen?
2. In welke mate verandert de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder invloed van de verschillende specialisaties en bevoegdheden?

Deel 2: visie op het lerarenberoep (hoofdstuk 3.3)

3. Wat zijn de belangrijkste motieven en barrières voor havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten om wel of niet te kiezen voor het beroep leraar basisonderwijs?
4. Aan welke carrièremogelijkheden in het lerarenberoep hebben studenten en scholieren behoefte?
5. Welke maatregelen kunnen het beeld van het lerarenberoep verbeteren?

2 Methode

2.1 Procedure

De doelgroep van het onderzoek bestaat uit havisten uit klas 4 en 5, vwo'ers uit klas 4, 5 en 6 en mbo-4-studenten. Deze scholieren en studenten zijn met hun diploma toelaatbaar tot de lerarenopleiding basisonderwijs.

Via de database van Qompas zijn 48.000 havo-scholieren en vwo-scholieren per e-mail benaderd. Op dinsdag 10 december is een eerste mailing uitgestuurd. Op donderdag 19 december en dinsdag 14 januari zijn reminders uitgestuurd om de respons te verhogen. In de mail stond een link naar de online enquête. Op dinsdag 21 januari is de enquête voor havisten en vwo'ers gesloten. Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) heeft 40.000 mbo-4-studenten in hun derde verblijfsjaar geselecteerd. Deze studenten hebben rond 21 januari een brief ontvangen, met daarin een link naar de online enquête. De enquête voor mbo-4-studenten is op dinsdag 4 februari gesloten. De enquête bestond uit vragen over het imago van lerarenberoep en de hypothetische situaties over de inrichting van de lerarenopleiding basisonderwijs. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer vijf minuten. Onder de deelnemers van het onderzoek zijn tien cadeaubonnen verloot ter waarde van €50,-.

2.2 Materialen

De vragenlijst begint met algemene vragen om informatie over de respondenten te verzamelen, zoals hun onderwijsniveau, leerjaar en geslacht. Ook konden op deze manier de deelnemers die buiten de doelgroep vallen uit de enquête geleid worden. Hierop volgt informatie over de verschillende varianten van de lerarenopleiding basisonderwijs die beschikbaar zijn, zoals de pabo op hbo-niveau en de opleiding Pedagogische Wetenschappen van Primair Onderwijs (pwpo) op wo-niveau. Vervolgens is de intentie om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen uitgevraagd. Hierna volgen de hypothetische situaties. Er zijn in totaal vier situaties, die alle respondenten in willekeurige volgorde te zien krijgen. Na de hypothetische situaties volgen meerdere vragen over motieven en barrières om wel of niet te kiezen voor het beroep van leraar in het basisonderwijs, en eventuele carrièremogelijkheden die het beroep aantrekkelijker zouden kunnen maken. Deze vragen zijn grotendeels gebaseerd op eerdere onderzoeken van Qompas over de voorwaarden om te kiezen voor een lerarenopleiding (2017) en over de optimale inrichting van lerarenopleidingen (2018). De vragen zijn zoveel mogelijk overgenomen om vergelijkingen met eerder onderzoek mogelijk te maken. De complete vragenlijst is te vinden in bijlage 6.1.

2.3 Respons

In Tabel 1 is de totale respons onder havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten weergegeven.

In de analyse zijn alleen enquêtes meegenomen die volledig zijn ingevuld. Daarbij zijn alleen havisten uit klas 4 en 5, en vwo'ers uit klas 4, 5 en 6 meegenomen. Onder mbo-studenten zijn alleen de studenten die een mbo-opleiding volgen op niveau 4 (middenkader- of specialistenopleiding) meegenomen. Respondenten die niet aan deze voorwaarden voldoen, zijn na het beantwoorden van vragen over hun klas en opleidingsniveau direct uit de vragenlijst geleid.

In Tabel 2 zijn achtergrondkenmerken als leerjaar, profiel en domein opgenomen. Verdere achtergrondkenmerken van de respondenten zijn te vinden in bijlage 6.2.

	Havo	Vwo	Mbo
Uitgestuurd	48.000		40.000
Aantal gestarte enquêtes	1.769		4617
Onvolledig, verwijderd	344		453
Buiten doelgroep	13		43
Netto respons	566	846	4.121

Tabel 1 Responsberekening havo, vwo en mbo-4.

Onderwijsniveau	Aantal	%
Havo	566	10,2%
Vwo	846	15,3%
Mbo	4.121	74,5%
Leerjaar havo		
Klas 4	365	64,5%
Klas 5	201	35,5%
Leerjaar vwo		
Klas 4	419	49,5%
Klas 5	258	30,5%
Klas 6	170	20,1%
Leerjaar mbo-4		
Jaar 1	514	12,5%
Jaar 2	714	17,3%
Jaar 3	1.925	46,7%
Jaar 4	965	23,4%
Geslacht		
Man	1.977	35,7%
Vrouw	3.474	62,8%
Non-binair	37	0,7%
Zeg ik liever niet	36	0,7%
Profiel (havo en vwo)		
Cultuur & Maatschappij (C&M)	201	14,3%
Economie & Maatschappij (E&M)	389	27,6%
Natuur & Gezondheid (N&G)	481	34,1%
Natuur & Techniek (N&T)	339	24,0%
Domein (mbo-4)		
Afbouw, hout en onderhoud	39	0,9%
Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	81	2,0%
Bouw en infra	106	2,6%
Economie en administratie	288	7,0%
Handel en ondernemerschap	182	4,4%
Horeca en bakkerij	132	3,2%
Informatie en communicatietechnologie	132	3,2%
Media en vormgeving	412	10,0%
Mobiliteit en voertuigen	60	1,5%
Techniek en procesindustrie	264	6,4%
Toerisme en recreatietransport, scheepvaart en logistiek	142	3,4%
Uiterlijke verzorging	72	1,7%
Veiligheid en sport	189	4,6%
Voedsel, natuur en leefomgeving	110	2,7%
Zorg en welzijn	1.685	40,9%
Weet ik niet	227	5,5%

Tabel 2 Responsberekening naar achtergrondkenmerken.

2.4 Analyse

2.4.1 Weegfactor

Het onderzoek is vaker ingevuld door vrouwen dan door mannen. Dit is een patroon dat vaak te zien is bij vragenlijstonderzoeken. Omdat mannen en vrouwen vaak anders antwoorden, is een weegfactor toegepast. Deze weegfactor is bepaald aan de hand van de populatiegegevens van het CBS (2025). De weegfactorbepaling is te vinden in bijlage 6.3.

2.4.2 Hypothetische situaties lerarenopleidingen

Om het effect van het keuzemoment van de specialisatie en de bevoegdheid op de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen te meten, wordt de vignettenmethode van Rossi en Anderson (1982) gebruikt. Een vignet is een hypothetische situatie die aan deelnemers van het onderzoek is voorgelegd. Ieder vignet heeft een combinatie van attributen, met elk eigen levels. Het eerste attribuut in het huidige onderzoek het keuzemoment, met de levels jaar 3 en jaar 1. Het tweede attribuut is de bevoegdheid, met de levels breed en smal. Door voor elke mogelijke combinatie van attributen en levels een vignet te maken, kan geanalyseerd worden welke combinaties van attributen en levels zorgen voor de hoogste kans dat een respondent het vignet positief beoordeelt, en dus bereid is om onder de voorwaarden van het betreffende vignet de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Dit levert vier vignetten op die aan de deelnemers worden voorgelegd, zie Tabel 3.

		Bevoegdheid	
Keuzemoment		Breed	Smal
	Jaar 3	Vignet 3	Vignet 4
	Jaar 1	Vignet 1	Vignet 2

Tabel 3 Schematische weergave vignetten.

De vier vignetten zijn als volgt uitgewerkt en één voor één voorgelegd aan de respondenten:

1. Stel, er is een vierjarige lerarenopleiding basisonderwijs. Je kiest in het **eerste studiejaar een specialisatie** (in het jonge kind, of in het oudere kind). Met dit diploma krijg je een **brede bevoegdheid**: je mag lesgeven aan **alle basisschoolgroepen**.
2. Stel, er is een vierjarige lerarenopleiding basisonderwijs. Je kiest in het **eerste studiejaar een specialisatie** (in het jonge kind, of in het oudere kind). Met dit diploma krijg je een smalle bevoegdheid: je mag alleen lesgeven aan **de groepen waarin je je gespecialiseerd hebt**.

3. Stel, er is een vierjarige lerarenopleiding basisonderwijs. Je kiest in het **derde studiejaar een specialisatie** (in het jonge kind, of in het oudere kind). Met dit diploma krijg je een **brede bevoegdheid**: je mag lesgeven **aan alle basisschoolgroepen**.
4. Stel, er is een vierjarige lerarenopleiding basisonderwijs. Je kiest in het **derde studiejaar een specialisatie** (in het jonge kind, of in het oudere kind). Met dit diploma krijg je een **smalle bevoegdheid**: je mag alleen lesgeven aan **de groepen waarin je je gespecialiseerd hebt**.

Ieder vignet wordt gevolgd door de vraag: "Zou je onder deze voorwaarden kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs?" Per vignet konden respondenten kiezen uit vijf antwoordopties (zeker wel, waarschijnlijk wel, misschien, waarschijnlijk niet, en zeker niet).

Voor het analyseren van de vignetten is een binaire logistische regressieanalyse uitgevoerd. Deze analyse biedt de mogelijkheid om de kans op een uitkomst (in dit onderzoek het wel of niet kiezen voor de lerarenopleiding basisonderwijs) te voorspellen op basis van een of meerdere factoren. Om deze voorspelling op basis van ja/nee te verkrijgen, zijn de antwoordcategorieën voor het beoordelen van de vignetten teruggebracht tot twee. Hierbij zijn de antwoorden 'ja, zeker' en 'ja, waarschijnlijk' aangemerkt als 'ja', en de antwoorden 'misschien', 'waarschijnlijk niet' en 'zeker niet' aangemerkt als 'nee'. Het terugbrengen van de antwoorden tot een dichotome verdeling maakt het mogelijk om te zien onder invloed van welke factoren de respondenten een verschuiving maken van niet de pabo willen doen, naar wel.

In de analyse wordt via twee stappen een model gemaakt: in het eerste model zijn alleen de attributen van de vignetten (keuzemoment en bevoegdheid) meegenomen, om de invloed van de vignetkenmerken op de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen te analyseren. In het tweede model zijn achtergrondkenmerken van scholieren en studenten (geslacht, onderwijsniveau, leerjaar en het profiel) toegevoegd, om verschillen in de bereidheid tussen deze verschillende groepen te meten. Per variabele wordt vervolgens een **odds ratio** (OR) berekend, die aangeeft in hoeverre de kans op het positief beoordelen van het vignet verandert wanneer het level van het betreffende attribuut (bijvoorbeeld de bevoegdheid) verandert. Dit betekent dat een OR tussen de 0 en 1 een **negatief** effect weergeeft en een OR boven de 1 een **positief** effect weergeeft. Een OR van 1 betekent dat er **geen effect** is. Met andere woorden: Een OR tussen de 0 en de 1 betekent dat het vignet (op basis van het betreffende attribuut) een negatief effect heeft op de intentie om voor de lerarenopleiding basisonderwijs te kiezen. Een OR boven de 1 betekent dat het vignet een positief effect heeft op de intentie om voor de lerarenopleiding basisonderwijs te kiezen. Het significantieniveau dat wordt gehanteerd bij de analyse is $\alpha = .05$.

2.4.3 Visie op het lerarenberoep

Initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen

Voor het beoordelen van de vignetten, is gemeten in hoeverre de respondenten op dit moment overwegen om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Deze initiële is gemeten op een 5-punts-Likertschaal (zeker wel, waarschijnlijk wel, misschien, waarschijnlijk niet, en zeker niet).

Voorkeuren in specialisatiemogelijkheden

Na het beoordelen van de vignetten hebben de respondenten aangegeven in welke leeftijdsgroep zij zich het liefste zouden specialiseren, mochten ze de lerarenopleiding basisonderwijs gaan doen. Hiermee kan worden gemeten of en voor welke specialisaties er animo is onder de scholieren en studenten. Ook zullen de vignetten aan de hand van deze voorkeuren worden geanalyseerd. Respondenten konden kiezen uit acht antwoordcategorieën: 'zeker met jonge kinderen', 'waarschijnlijk met jonge kinderen', 'zeker met oudere kinderen', 'waarschijnlijk met oudere kinderen', 'zowel met jonge als oudere kinderen', 'dat weet ik nog niet', 'en ik wil geen leraar basisonderwijs worden'. Vervolgens is de respondenten gevraagd op welk moment zij zich het liefste zouden specialiseren, mochten ze de lerarenopleiding basisonderwijs gaan doen. Respondenten konden kiezen uit zes antwoordcategorieën: 'vanaf jaar 1 (start van de opleiding)', 'vanaf jaar 2', 'vanaf jaar 3', 'vanaf jaar 4', 'ik wil niet specialiseren, want ik geef de voorkeur aan een brede opleiding waarin zowel jonge als oudere kinderen aan bod komen', en 'ik wil geen opleiding doen tot leraar basisonderwijs'.

Imagovragen

Na het beoordelen van de vignetten hebben de respondenten verschillende vragen beantwoord over hun visie op het lerarenberoep. De respondenten die bij de initiële intentie en de vier vignetten ten minste één keer 'zeker wel', 'waarschijnlijk wel', 'misschien', of 'nee, waarschijnlijk niet' hebben geantwoord, kregen vragen over hun motieven en barrières om te kiezen voor het lerarenberoep en mogelijk interessante carrièremogelijkheden in het lerarenberoep. Deze vragen zijn niet voorgelegd aan respondenten die op zowel de initiële intentie als alle vignetten 'zeker niet' hebben geantwoord. Deze verdeling is gemaakt om de vraaglast te beperken voor respondenten die onder geen enkele voorwaarde interesse hebben in de lerarenopleiding basisonderwijs. Ook worden de barrières die respondenten met geen enkele interesse in de lerarenopleiding basisonderwijs als minder relevant beschouwd, omdat het wegnemen van de barrières bij deze groep niet tot een toename in de interesse in het volgen van de opleiding zal leiden.

De motieven om wel te kiezen voor het beroep leraar zijn uitgevraagd aan de hand van een meerkeuzevraag met 14 antwoordopties waarvan de respondenten er maximaal drie konden kiezen. De redenen om niet te kiezen voor het beroep leraar basisonderwijs zijn uitgevraagd aan de hand van een meerkeuzevraag met 13 antwoordopties, waarvan de respondenten er maximaal drie konden kiezen. Welke carrièremogelijkheden in het leraarsberoep interessant zijn, zijn uitgevraagd aan de

hand van een meerkeuzevraag met zeven antwoordopties, waarvan de respondenten er maximaal drie konden kiezen.

Tot slot is aan alle respondenten gevraagd welke maatregelen volgens hen het beeld van het beroep leraar kunnen verbeteren. Dit is uitgevraagd aan de hand van een meerkeuzevraag met 10 antwoordopties, waarvan de respondenten er maximaal drie konden kiezen.

Voor het analyseren van de imagovragen is een Chi-kwadraattoets gebruikt om de verschillen tussen verschillende groepen te analyseren. Hierbij hanteren we een significantieniveau van $\alpha = .05$.

3 Resultaten

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de vignetten en imagovragen. Het hoofdstuk is opgedeeld in drie delen. In de eerste paragraaf wordt de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder havo- en vwo-scholieren en mbo-4-studenten beschreven. In de tweede paragraaf worden de resultaten van de vignetten besproken. Tot slot staan in de derde paragraaf de motieven en barrières voor het kiezen voor het beroep leraar, en de visie op het lerarenberoep centraal.

3.1 Initiële interesse in de opleiding tot leraar basisonderwijs

In deze paragraaf brengen we in kaart in hoeverre havo- en vwo-scholieren en mbo-4-studenten overwegen om de opleiding tot leraar basisonderwijs te gaan volgen. In deze paragraaf staat de volgende vraag centraal:

1. In welke mate zijn havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten initieel bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen?

Key insights:

- Onder havisten overweegt 13,5% zeker of waarschijnlijk een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Onder vwo'ers is dit percentage 5,9%, en onder mbo-4-studenten 8,9%.
- Vrouwelijke vwo'ers en overwegen vaker om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen dan mannelijke vwo'ers.
- Binnen alle onderwijsniveaus willen mannen vaker dan vrouwen liever met oudere kinderen werken. Wel is bij havisten en vwo'ers het animo om met oudere kinderen te werken bij vrouwen groter dan om met jongere kinderen te werken.

De meerderheid van de scholieren en studenten overweegt niet om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, zie Tabel 4. Mbo-4-studenten (8,9%) en havisten (13,5%) overwegen significant vaker dan vwo'ers (5,9%) om 'zeker' of 'waarschijnlijk wel' een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, $p < .001$.

Vwo-vrouwen (7,3%) overwegen significant vaker dan vwo-mannen (3,8%) om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, $p < .05$ (Tabel 5). Vrouwelijke mbo-4-studenten (11,1%) overwegen significant vaker dan mannelijke mbo-4-studenten (6,5%) om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, $p < .001$. Tussen mannelijke en vrouwelijke havisten zijn geen significante verschillen in hun intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

	Havo	Vwo	Mbo
Zeker wel	8,5%	3,4%	4,8%
Waarschijnlijk wel	5,0%	2,5%	4,1%
Misschien	12,7%	10,4%	13,7%
Waarschijnlijk niet	27,2%	37,4%	25,1%
Zeker niet	46,5%	46,3%	52,3%
N	565	845	4.125

Tabel 4 Initiële intentie om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen, uitgesplitst naar onderwijsniveau.
N = 5.535.

	Havo		Vwo*		Mbo*	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Zeker wel	4,7%	11,7%	2,2%	4,2%	2,9%	6,5%
Waarschijnlijk wel	4,7%	5,5%	1,5%	3,1%	3,6%	4,6%
Misschien	13,5%	12,0%	9,3%	12,0%	13,5%	13,7%
Waarschijnlijk niet	28,4%	26,2%	35,3%	39,2%	24,4%	25,7%
Zeker niet	48,8%	44,6%	51,7%	41,6%	55,6%	49,5%
N	215	343	269	551	1.492	2.576

Tabel 5 Initiële intentie om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen, uitgesplitst naar onderwijsniveau en geslacht. Significante verschillen binnen het onderwijsniveau zijn aangegeven met een *. N = 5.446.

Aan respondenten is gevraagd om aan te geven met welke doelgroep zij het liefste zouden werken, mochten ze de lerarenopleiding basisonderwijs gaan doen (Tabel 6). Respondenten die deze vraag hebben beantwoord met “ik wil geen lerarenopleiding basisonderwijs gaan doen” zijn niet meegenomen in deze analyse. Binnen de onderwijsniveaus zijn er significante verschillen tussen mannen en vrouwen.

Mannelijke havisten geven significant vaker aan ‘zeker’ of ‘waarschijnlijk’ met oudere kinderen te gaan werken (70,4%) dan vrouwen (38,3%), $p < .001$. Vrouwelijke havisten geven vaker aan zeker of waarschijnlijk met jonge kinderen te willen gaan werken (37,4%) dan mannen (12,8%). Ook geven vrouwen vaker aan zowel met jonge als oudere kinderen te willen gaan werken (22,9%) dan mannen (12,1%).

Onder vwo’ers is over het algemeen het animo om met oudere kinderen te werken groter dan om met jonge kinderen te werken. Mannelijke vwo’ers geven significant vaker aan met oudere kinderen te willen gaan werken (75,1%) dan vrouwen, $p < .001$. Vrouwelijke vwo’ers willen significant vaker met jonge kinderen gaan werken (22,5%) dan mannen (7,1%).

Onder mbo-4-studenten willen mannen significant vaker met oudere kinderen gaan werken (66%) dan vrouwen (26%), $p < .001$. Vrouwen willen significant vaker met jongere kinderen werken (51,6%).

	Havo		Vwo		Mbo	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Zeker met jonge kinderen	4,5%	14,1%	2,4%	4,1%	4,3%	29,3%
Waarschijnlijk met jonge kinderen	8,3%	23,3%	4,7%	18,4%	8,4%	22,3%
Zeker met oudere kinderen	31,8%	18,9%	27,8%	17,8%	34,1%	11,5%
Waarschijnlijk met oudere kinderen	38,6%	19,4%	47,3%	29,7%	31,9%	14,5%
Zowel met jonge kinderen als oudere kinderen	12,1%	22,9%	14,2%	25,7%	14,4%	16,8%
Dat weet ik nog niet	4,5%	1,3%	3,6%	4,3%	6,9%	5,5%
N	132	227	169	370	715	1.466

Tabel 6 Voorkeuren voor specialisatiemogelijkheden in het jonge kind of oudere kind, uitgesplitst naar onderwijsniveau en geslacht. N = 3.079.

3.2 Effect van specialisaties op interesse in de lerarenopleiding basisonderwijs

In deze paragraaf bespreken we de analyse van de vignetten. In de analyse meten we in welke mate de verschillende voorwaarden in de vignetten (het keuzemoment van de specialisatie in het jonge of oudere kind, en de brede of smalle bevoegdheid) de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs beïnvloeden. Ook analyseren we in welke mate verschillende achtergrondkenmerken van de respondenten (geslacht, onderwijsniveau en leerjaar) invloed hebben op de kans om wel of niet te kiezen voor de lerarenopleiding basisonderwijs. Als eerste bespreken we de analyses voor de havo- en vwo-scholieren, daarna voor mbo-4-studenten. In deze paragraaf beantwoorden we de volgende vraag:

2. In welke mate verandert de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder invloed van de verschillende specialisaties en bevoegdheden?

3.2.1 Analyse vignetten scholieren (havo/vwo)

Key insights:

- Het keuzemoment van specialisatie vanaf jaar 1 in plaats van in jaar 3 heeft geen invloed op de bereidheid van scholieren om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen.
- Een smalle bevoegdheid leidt in alle groepen tot een significante afname van de kans dat scholieren kiezen voor de lerarenopleiding basisonderwijs, in vergelijking tot een brede bevoegdheid.
- Mannelijke havisten hebben een lichte voorkeur voor een specialisatie in jaar 1 in combinatie met een brede bevoegdheid. Vrouwelijke havisten hebben een lichte voorkeur voor de pabo in de huidige vorm (specialisatie vanaf jaar 3, brede bevoegdheid).
- Vwo'ers hebben een voorkeur voor de lerarenopleiding basisonderwijs in de huidige vorm.
- Het grootste deel van de respondenten verandert niet van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen onder invloed van de nieuwe voorwaarden. Een klein percentage respondenten verschuift van een negatieve naar een positieve intentie. Hier staat tegenover dat een groter percentage verschuift van een positieve naar een negatieve intentie.

3.2.1.1 Algemene analyse

De algemene analyse van de vignetten onder scholieren is weergegeven in Tabel 7.

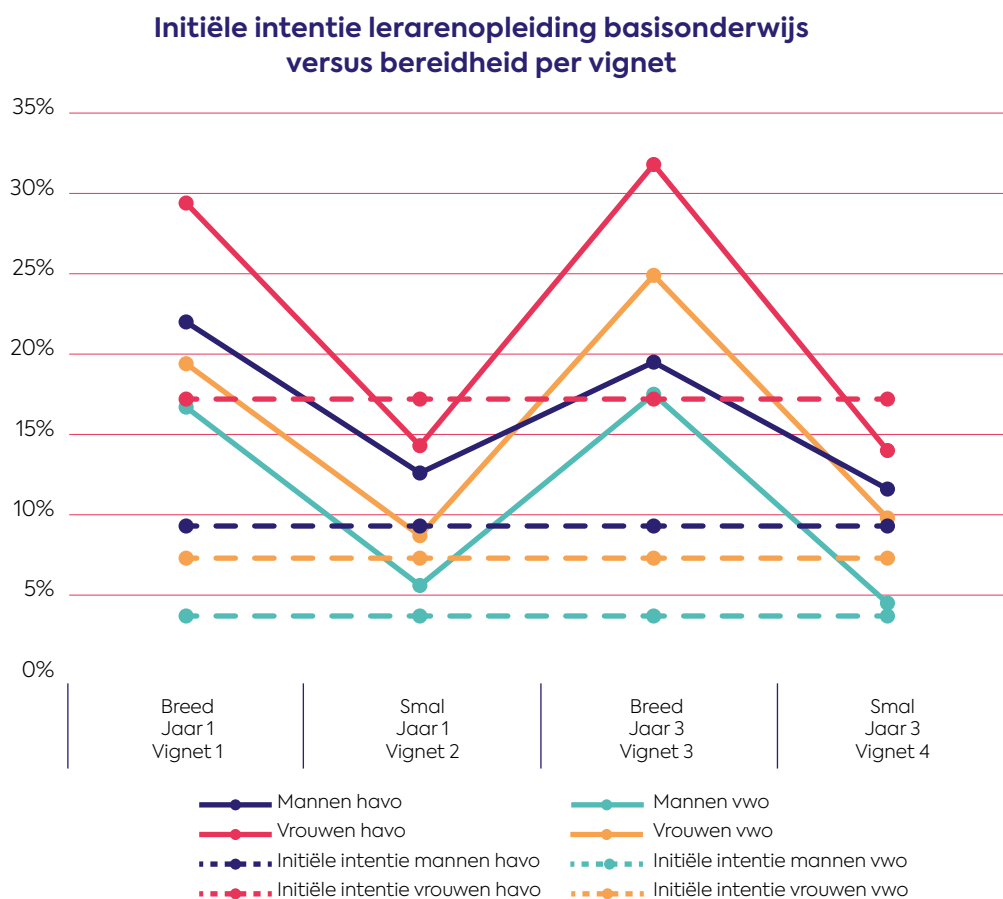
- Het **keuzemoment** voor de specialisatie heeft geen effect op de bereidheid van scholieren om de lerarenopleiding basisonderwijs te doen. Een **smallere bevoegdheid** leidt tot een significante afname in de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te doen (OR = ,373). Dit betekent dat de kans dat scholieren kiezen om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen met ruim 62% daalt wanneer er sprake is van een smalle bevoegdheid, ten opzichte van een brede bevoegdheid.
- In vergelijking tot mannen zijn vrouwen significant vaker bereid om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen (OR = 1,264).
- Onder vwo'ers is de bereidheid om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen kleiner dan onder havisten (OR = ,712).
- Er is geen significant verschil in bereidheid tussen scholieren in hun examenjaar en scholieren in andere leerjaren.
- In vergelijking tot scholieren met een C&M-profiel, zijn scholieren met een E&M-profiel (OR = ,528), N&G-profiel (OR = ,556) en N&T-profiel (OR = ,344) minder bereid om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. De initiële intentie per profiel is te vinden in bijlage 6.4. In vergelijking met een C&M-profiel halveert bij de overige profielen dus de kans dat leerlingen kiezen voor de lerarenopleiding basisonderwijs.

	Model 1	Model 2
Keuzemoment (ref. = jaar 3)	,905	,895
Bevoegdheid (ref. = breed)	,373*	,364*
Geslacht (ref. = man)		1,264*
Niveau (Ref. = havo)		,712*
Examenjaar (ref. = nee)		1,077
Profiel (ref. = C&M)		
E&M		,528*
N&G		,556*
N&T		,344*
Intercept		,589
-2 Log likelihood	4796,916	4662,550
Aantal observaties	5.564	5.564
Aantal respondenten	1.391	1.391

Tabel 7 Algemene analyse vignetten havo/vwo. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.

In Figuur 1 is weergegeven hoeveel procent van de scholieren (havo/vwo) positief reageert op ieder vignet ('ja, zeker' of 'ja, waarschijnlijk'), uitgesplitst naar geslacht en onderwijsniveau. Deze percentages zijn afgezet tegen de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen (weergegeven met stippellijnen).

Voor mannelijke havisten is het eerste vignet het meest aantrekkelijk, waarbij een brede bevoegdheid wordt gecombineerd met het kiezen van een specialisatie in het eerste studiejaar. Voor vrouwelijke havisten, mannelijke vwo'ers en vrouwelijke vwo'ers is vignet 3 het meest aantrekkelijk, met een brede bevoegdheid en het keuzemoment voor een specialisatie in jaar 3. Zij hebben dus een voorkeur voor de pabo in de huidige vorm.

Figuur 1 Bereidheid om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen ('zeker wel' en 'waarschijnlijk wel') per vignet, uitgesplitst naar geslacht en onderwijsniveau. De stippellijnen geven de initiële intentie ('zeker wel' of 'waarschijnlijk wel') weer.

Wat opvalt in Figuur 1, is dat de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen (uitgevraagd vóór de vignetten, per groep weergegeven met een stippellijn in de grafiek) in alle groepen lager is dan de intentie wanneer uitgevraagd in de vorm van een vignet (vignet 3). De uitleg bij de initiële intentie en de uitleg in de vorm van een vignet lijken dus niet op dezelfde manier geïnterpreteerd te zijn. Het kan ook een aanwijzing zijn dat veel scholieren niet goed op de hoogte zijn van de huidige inrichting van de lerarenopleiding basisonderwijs, met name het feit dat de helft van de opleiding bestaat uit een specialisatie in het jonge of oudere kind. Het kan dus zijn dat deelnemers in vignet 3 beter geïnformeerd zijn in vergelijking tot het beantwoorden van de initiële intentie, waardoor hun bij vignet 3 aangegeven intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen hoger ligt dan bij de initiële intentie.

3.2.1.2 Initiële intentie versus intentie onder nieuwe voorwaarden

In deze sectie bespreken we de verschillen in de antwoorden op vignet 2 ten opzichte van de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Vignet 2 bevat de kenmerken van de lerarenopleiding basisonderwijs die de nieuwe situatie weergeven: het keuzemoment in jaar 1 en een smalle bevoegdheid. Door de antwoorden op vignet 2 af te zetten tegen de initiële intentie en vignet 3, zien we in welke mate er een beweging plaatsvindt onder invloed van de nieuwe voorwaarden. Omdat vignet 3 de voorwaarden van de huidige situatie bevat (keuzemoment in jaar 3 en brede bevoegdheid), zetten we ook vignet 2 en vignet 3 tegen elkaar af in een aparte tabel. We bespreken eerst de resultaten van havisten, vervolgens de resultaten van de vwo'ers. Net als bij het analyseren van de vignetten, worden de antwoorden 'ja, zeker' en 'waarschijnlijk wel' hier beschouwd als een positieve intentie, en de antwoorden 'misschien', 'waarschijnlijk niet' en 'zeker niet' beschouwd als een negatieve intentie.

Havo

In Tabel 8 is de bereidheid van havisten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), afgezet tegen hun initiële intentie. In het blauw gearceerde deel van de tabel is te zien welke respondenten er van een negatieve naar een positieve intentie verschuiven. Bijvoorbeeld: 1,4% van de havisten gaf initieel aan 'zeker' geen lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, maar gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'waarschijnlijk wel' doen. In totaal switcht 7,3% van het totaal aantal bevraagde havisten van een negatieve initiële intentie naar een positieve intentie bij vignet 2.

In het rood gearceerde gedeelte van de tabel is te zien hoeveel havisten op vignet 2 hetzelfde hebben geantwoord als op de initiële intentie. In totaal reageert de meerderheid (52,9%) van de havisten hetzelfde op vignet 2 als op de initiële intentie. Hun intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen verandert dus niet.

In het oranje gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel respondenten van een positieve initiële intentie zijn geswitcht naar een negatieve intentie bij vignet 2.

Bijvoorbeeld: 2,1% van de havisten geeft initieel aan 'zeker wel' de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, maar gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'waarschijnlijk niet' doen. In totaal switcht 7,8% van de havisten van een positieve initiële intentie naar een negatieve intentie bij vignet 2.

Vignet 2 (nieuwe situatie)											
Initiële intentie		Zeker wel		Waarschijnlijk wel		Misschien		Waarschijnlijk niet		Zeker niet	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Zeker wel	13	2,3%	13	2,3%	14	2,5%	12	2,1%	0	0,0%
	Waarschijnlijk wel	1	0,2%	10	1,8%	8	1,4%	9	1,6%	1	0,2%
	Misschien	6	1,1%	13	2,3%	23	4,1%	25	4,4%	4	0,7%
	Waarschijnlijk niet	1	0,2%	11	1,9%	36	6,4%	82	14,5%	23	4,1%
	Zeker niet	2	0,4%	8	1,4%	15	2,7%	65	11,5%	171	30,2%

Tabel 8 Bereidheid van havisten om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie.

In Tabel 9 is de bereidheid van havisten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), afgezet tegen de oude voorwaarden (vignet 3).

In het blauw gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel respondenten er van een negatieve intentie bij vignet 3 naar een positieve intentie bij vignet 2 verschuiven. Bijvoorbeeld: 0,4% van het totaal aantal bevroegde havisten geeft onder de voorwaarden in vignet 3 aan 'waarschijnlijk' geen lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, maar gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'waarschijnlijk wel' doen. In totaal switcht 3,6% van de havisten van een negatieve intentie bij vignet 3 naar een positieve intentie bij vignet 2.

In het rood gearceerde deel van de tabel is te zien welke respondenten vignet 3 en vignet 2 hetzelfde beantwoord hebben, en dus niet veranderen van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. In totaal heeft de meerderheid (56,9%) van de havisten vignet 3 en vignet 2 hetzelfde beoordeeld. Dit betekent dat de meerderheid van de havisten niet verandert van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen onder de nieuwe voorwaarden beschreven in vignet 2.

In het oranje gearceerde gedeelte van de tabel is te zien hoeveel respondenten switchen van een positieve intentie bij vignet 3, naar een negatieve intentie bij vignet 2. In totaal verandert 17,1% van de respondenten van een positieve intentie bij vignet 2 naar een negatieve intentie bij vignet 3.

Concluderend laten Tabel 8 en Tabel 9 zien dat bij de meerderheid van de havisten de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen niet verandert onder de nieuwe voorwaarden in vignet 2, in vergelijking tot hun initiële intentie en vignet 3. Slechts een kleine groep beweegt van een negatieve intentie naar een positieve intentie. Hier staat tegenover dat een groter aantal respondenten juist switcht van een positieve naar een negatieve intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen.

Vignet 3 (huidige situatie)	Vignet 2 (nieuwe situatie)										
		Zeker wel		Waarschijnlijk wel		Misschien		Waarschijnlijk niet		Zeker niet	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Zeker wel	11	1,9%	20	3,5%	12	2,1%	12	2,1%	3	0,5%
	Waarschijnlijk wel	8	1,4%	19	3,4%	27	4,8%	36	6,4%	7	1,2%
	Misschien	4	0,7%	14	2,5%	37	6,5%	37	6,5%	8	1,4%
	Waarschijnlijk niet	0	0%	2	0,4%	15	2,7%	100	17,7%	26	4,6%
	Zeker niet	0	0%	0	0%	5	0,9%	8	1,4%	155	27,4%

Tabel 9 Bereidheid van havisten om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de oude voorwaarden (vignet 3).

Vwo

In Tabel 10 is de bereidheid van vwo'ers om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), afgezet tegen de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

In het blauw gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel vwo'ers van een negatieve initiële intentie switchen naar een positieve intentie bij vignet 2. Bijvoorbeeld: 2,4% van het totaal aantal bevraagde vwo'ers geeft initieel aan 'waarschijnlijk' geen lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, maar gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'waarschijnlijk wel' doen. In totaal switcht 5,5% van de vwo'ers van een negatieve initiële intentie naar een positieve intentie bij vignet 2.

In het rood gearceerde gedeelte van de tabel is te zien hoeveel respondenten de vraag over hun initiële intentie hetzelfde beantwoorden als vignet 2, en dus niet van intentie veranderen om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. In totaal antwoordt 56% van de vwo'ers hetzelfde op vignet 2 als op de initiële intentie. Dit betekent dat de meerderheid van de vwo'ers niet van intentie verandert onder de voorwaarden van vignet 2.

In het oranje gearceerde gedeelte van de tabel is te zien hoeveel vwo'ers switchen van een positieve initiële intentie naar een negatieve intentie bij vignet 2. Bijvoorbeeld, 0,4% van de vwo'ers geeft initieel aan zeker wel de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, maar geeft bij vignet 2 aan dit zeker niet te gaan doen. In totaal switcht 4% van de vwo'ers van een positieve initiële intentie naar een negatieve intentie bij vignet 2.

Initiële intentie	Vignet 2 (nieuwe situatie)										
		Zeker wel		Waarschijnlijk wel		Misschien		Waarschijnlijk niet		Zeker niet	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Zeker wel		6	0,7%	6	0,7%	8	0,9%	8	0,9%	3	0,4%
Waarschijnlijk wel		1	0,1%	7	0,8%	10	1,2%	3	0,4%	2	0,2%
Misschien		3	0,4%	13	1,5%	32	3,8%	37	4,4%	6	0,7%
Waarschijnlijk niet		1	0,1%	20	2,4%	58	6,9%	171	20,2%	70	8,3%
Zeker niet		0	0%	9	1,1%	24	2,8%	89	10,5%	258	30,5%

Tabel 10 Bereidheid van vwo'ers om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie.

In Tabel 11 is de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), afgezet tegen de oude voorwaarden (vignet 3).

In het blauw gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel respondenten van een negatieve intentie bij vignet 3 naar een positieve intentie switchen bij vignet 2. Bijvoorbeeld: 0,4% van het totaal aantal bevroegde vwo'ers gaat onder de voorwaarden in vignet 3 'waarschijnlijk' geen lerarenopleiding basisonderwijs doen, maar gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'waarschijnlijk wel' doen. In totaal switcht 2,3% van de vwo'ers van een negatieve intentie bij vignet 3 naar een positieve intentie bij vignet 2.

In het rood gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel vwo'ers vignet 3 en vignet 2 hetzelfde beantwoord hebben. In totaal verandert 52,2% van de vwo'ers niet van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

In het oranje gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel vwo'ers van een positieve intentie bij vignet 3 switchen naar een negatieve intentie bij vignet 2. In totaal switcht 16,7% van een positieve intentie bij vignet 3 naar een negatieve intentie bij vignet 2.

Samenvattend laten Tabel 10 en Tabel 11 zien dat het merendeel van de vwo'ers niet van intentie verandert om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen wanneer vignet 3 (huidige situatie) en vignet 2 (nieuwe situatie) met elkaar worden vergeleken. Hoewel een klein aantal respondenten van een negatieve intentie bij vignet 3 switcht naar een

positieve intentie bij vignet 2, is de groep die switcht van een positieve intentie bij vignet 2 naar een negatieve intentie bij vignet 3 groter.

Vignet 3 (huidige situatie)	Vignet 2 (nieuwe situatie)										
		Zeker wel		Waarschijnlijk wel		Misschien		Waarschijnlijk niet		Zeker niet	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Zeker wel	8	0,9%	15	1,8%	12	1,4%	16	1,9%	5	0,6%
	Waarschijnlijk wel	1	0,1%	23	2,7%	45	5,3%	51	6,0%	13	1,5%
	Misschien	2	0,2%	14	1,7%	53	6,3%	81	9,6%	42	5,0%
	Waarschijnlijk niet	0	0%	3	0,4%	18	2,1%	147	17,4%	68	8,0%
Zeker niet	0	0%	0	0%	5	0,6%	13	1,5%	210	24,9%	

Tabel 11 Bereidheid van vwo'ers om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de oude voorwaarden (vignet 3).

Mannen en vrouwen

Omdat er een significant verschil is tussen mannen en vrouwen, is er een aparte analyse gedaan voor deze twee groepen.

De aparte analyse voor mannen en vrouwen is weergegeven in Tabel 12.

- Bij mannen heeft het keuzemoment geen effect op de bereidheid om de opleiding tot leraar basisonderwijs te gaan volgen. Bij vrouwen leidt dit juist tot een significante afname, (OR = ,873). Dit betekent dat bij een keuzemoment in jaar 1, de kans dat vrouwen de lerarenopleiding basisonderwijs gaan volgen met 13% afneemt in vergelijking met een keuzemoment in jaar 3.
- Bij zowel mannen (OR = ,376) als vrouwen (OR = ,356) leidt een smalle bevoegdheid tot een significante afname in de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, in vergelijking tot een brede bevoegdheid. Voor mannen neemt de kans op het kiezen van een lerarenopleiding basisonderwijs dus met zo'n 62% af wanneer er sprake is van een smalle bevoegdheid, in vergelijking tot een brede bevoegdheid. Voor vrouwen is deze afname 64%.
- Zowel mannelijke vwo'ers (OR = ,641) als vrouwelijke vwo'ers (OR = ,761) zijn significant minder bereid de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen in vergelijking tot de havisten.
- Mannen met een E&M-profiel (OR = ,372) en N&T-profiel (OR = ,327) zijn significant minder bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen in vergelijking tot de mannen met een C&M-profiel. Er is geen verschil tussen mannen met een E&M-profiel en een N&G-profiel.
- Vrouwen met een E&M-profiel (OR = ,666), N&G-profiel (OR = ,593) en N&T-profiel (OR = ,369) zijn minder bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen in vergelijking tot vrouwen met een C&M-profiel.

	Mannen		Vrouwen	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Keuzemoment (ref. = jaar 3)	1,088	1,091	,839*	,837*
Bevoegdheid (ref. = breed)	,385*	,376*	,363*	,356*
Niveau (Ref. = havo)		,641*		,761*
Examenjaar (ref. = nee)		,972		1,171
Profiel (ref. = C&M)				
E&M		,372*		,666*
N&G		,571		,593*
N&T		,327*		,369*
Intercept	,220	,638	,371	,660
-2 Log likelihood	1462,720	1421,984	3218,424	3151,668
Aantal observaties	1.915	1.915	3.530	3.530
Aantal respondenten	479	479	882	882

Tabel 12 Algemene analyse vignetten havo/vwo, uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.

Voorkeuren in specialisaties jonge kind versus oudere kind

Voor deze analyse zijn de respondenten onderverdeeld in drie groepen: havisten en vwo'ers met interesse in de specialisatie in het jonge kind (JK-specialisatie), scholieren met interesse in het oudere kind (OK-specialisatie) en scholieren die beide voor beide groepen opgeleid willen worden (Tabel 13). Deelnemers die 'Weet ik niet' of 'Ik wil geen leraar worden' hebben ingevuld zijn niet meegenomen in deze analyse.

- Het keuzemoment (start van de studie, in plaats van jaar 3) heeft in geen van de groepen effect op de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Dit vormt dus geen beperking, maar ook geen motief voor scholieren om de lerarenopleiding basisonderwijs te kiezen.
- Een smalle bevoegdheid zorgt bij de JK-specialisatiegroep voor een afname in de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen (OR = ,491). In deze groep halveert de kans dat een scholier kiest voor de lerarenopleiding basisonderwijs wanneer er sprake is van een smalle bevoegdheid, in vergelijking tot een brede bevoegdheid. Hetzelfde geldt voor de groep met interesse in een OK-specialisatie (OR = ,354). Hier neemt de kans dat een scholier kiest voor de lerarenopleiding basisonderwijs met 65% af.
- In de OK-specialisatiegroep zijn vrouwen significant vaker bereid om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen vergeleken met mannen (OR = 1,148).

	Voorkeur specialisatie jonge kind (JK)		Voorkeur specialisatie oudere kind (OK)		Zowel jonge als oudere kind	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Keuzemoment (ref. = jaar 3)	,851	,848	1,001	1,001	,870	,864
Bevoegdheid (ref. = breed)	,500*	,491*	,372*	,354*	,222*	,208*
Profiel (ref. = C&M)						
E&M		,718		,442*		1,107
N&G		,613*		,506*		,500*
N&T		,652		,245*		,447*
Niveau (Ref. = havo)		,631*		,628*		,905
Examenjaar (ref. = nee)		1,337		,874*		1,967*
Geslacht (ref. = man)		,980		1,148*		1,164
Intercept	,519	,831	,430	1,184	,667	,795
-2 Log likelihood	891,469	872,726	1966,846	1877,834	782,654	751,100
Aantal observaties	796	796	1.942	1.942	756	756
Aantal respondenten	199	199	485	485	189	189

Tabel 13 Algemene analyse vignetten havo/vwo, uitgesplitst naar groepen geïnteresseerd in de JK-specialisatie en de OK-specialisatie. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.

3.2.2 Analyse vignetten mbo-4-studenten

Key insights:

- Het keuzemoment van specialisatie in jaar 1 in plaats van in jaar 3 heeft geen invloed op de bereidheid van mbo-4-studenten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen.
- Een smalle bevoegdheid leidt in alle groepen tot een afname in de bereidheid van studenten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen.
- Mannelijke mbo-4-studenten hebben een voorkeur voor een specialisatie in jaar 1 en een brede bevoegdheid. Vrouwelijke mbo-4-studenten hebben een voorkeur voor de lerarenopleiding basisonderwijs in de huidige vorm.
- Het merendeel van de studenten verandert niet van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen onder de nieuwe voorwaarden. Een kleine groep deelnemers switcht van een negatieve intentie naar een positieve intentie onder de nieuwe voorwaarden. Hier staat tegenover dat een grotere groep juist verschuift van een positieve naar een negatieve intentie onder de nieuwe voorwaarden.

Algemene analyse

De algemene analyse van de vignetten van mbo-4-studenten is weergegeven in Tabel 14.

- Het keuzemoment voor de specialisatie in ofwel het jonge kind ofwel het oudere kind heeft geen effect op de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te doen. Dit is voor mbo-4-studenten dus geen beperking, maar ook geen motief om voor de lerarenopleiding basisonderwijs te kiezen.
- Een smallere bevoegdheid leidt tot een significante afname in de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te doen (OR = ,486). De kans dat mbo-4-studenten kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs halveert dus wanneer er sprake is van een smallere bevoegdheid.
- Voor vrouwen is de bereidheid om lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen significant hoger ten opzichte van mannen (OR = 1,576).
- Studenten in hun laatste jaar zijn minder bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen in vergelijking tot studenten die niet in hun laatste jaar zitten (OR = ,763).
- De studenten die een mbo-middenkaderopleiding doen verschillen niet van de studenten die een mbo-specialistenopleiding doen.

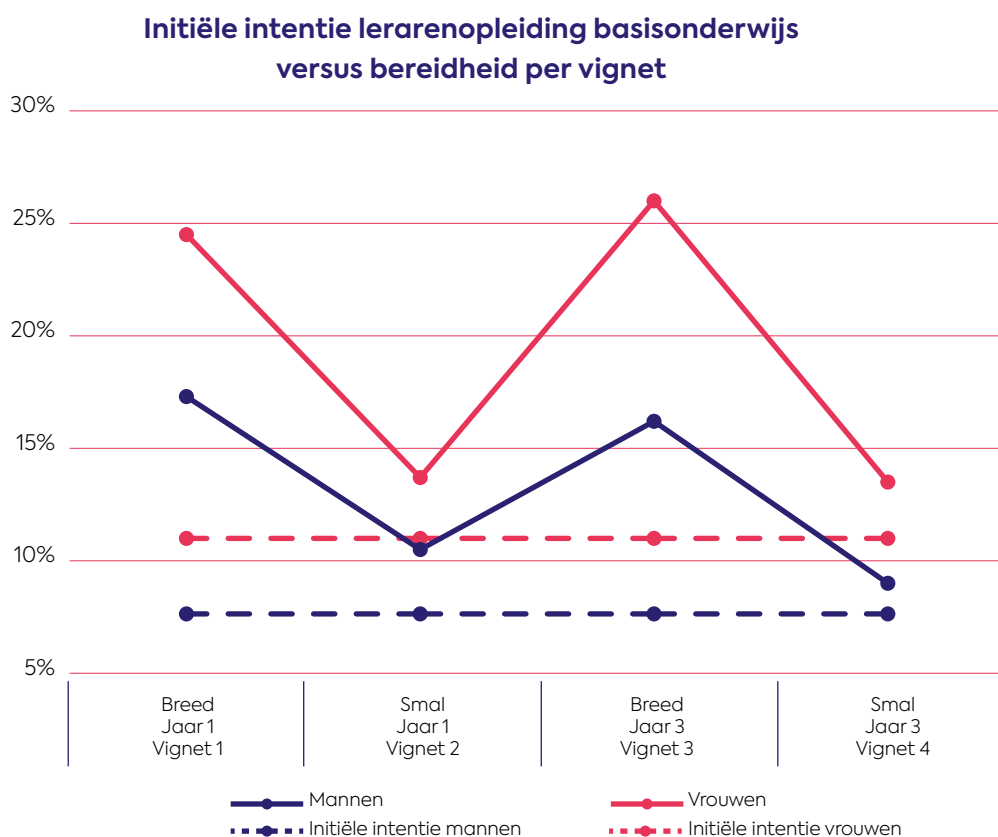
	Model 1	Model 2
Keuzemoment (ref. = jaar 3)	1,009	1,009
Bevoegdheid (ref. = breed)	,489*	,486*
Geslacht (ref. = man)		1,576*
Laatstejaars (ref. = nee)		,763*
Mbo-niveau (ref. = middenkader)		,934
Intercept	,281	,231
-2 Log likelihood	14752,770	14614,868
Aantal observaties	16.448	16.448
Aantal respondenten	4.112	4.112

Tabel 14 Algemene analyse vignetten mbo-4. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.

In Figuur 2 is de bereidheid per vignet afgezet tegen de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, uitgesplitst naar mannen en vrouwen.

Net als voor de mannelijke havisten, geldt dat mannelijke mbo-4-studenten vignet 1 het meest aantrekkelijke vignet vinden, waarbij een brede bevoegdheid wordt gecombineerd met het kiezen van een specialisatie in jaar 1. Vrouwen vinden vignet 3 het meest interessant, waar een brede bevoegdheid wordt gecombineerd met het kiezen van een specialisatie in jaar 3. Voor zowel mannen als vrouwen is vignet 4, waarbij een smalle bevoegdheid en een keuzemoment in jaar 3 worden gecombineerd, het minst aantrekkelijk.

Onder mbo-4-studenten zien we hetzelfde patroon als bij havo- en vwo-scholieren: vignet 3, dat de huidige situatie weergeeft, wordt positiever beoordeeld dan de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Ook hier bestaat de mogelijkheid dat de studenten geen duidelijk beeld hebben van de huidige inrichting van de pabo, en bij vignet 3 beter geïnformeerd waren en een hogere intentie laten zien om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

Figuur 2 Bereidheid om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen ('zeker wel' en 'waarschijnlijk wel') per vignet, uitgesplitst naar geslacht. De stippellijnen geven de initiële intentie ('zeker wel' of 'waarschijnlijk wel') weer.

3.2.2.1 Initiële intentie versus intentie onder nieuwe voorwaarden

In deze sectie bespreken we de verschillen in de antwoorden op vignet 2 ten opzichte van de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Vignet 2 bevat de kernmerken van de lerarenopleiding basisonderwijs die de nieuwe situatie weergeven: het keuzemoment in jaar 1 en een smalle bevoegdheid. Door de antwoorden op vignet 2 af te zetten tegen de initiële intentie, zien we in welke mate er een beweging plaatsvindt onder invloed van de nieuwe voorwaarden. Omdat vignet 3 de voorwaarden van de huidige situatie bevat (keuzemoment in jaar 3 en brede bevoegdheid), zetten we ook vignet 2 en vignet 3 tegen elkaar af in een aparte tabel. Net als bij het analyseren van de vignetten, worden de antwoorden 'ja, zeker' en 'waarschijnlijk wel' hier beschouwd als een positieve intentie, en de antwoorden 'misschien', 'waarschijnlijk niet' en 'zeker niet' beschouwd als een negatieve intentie.

Tabel 15 beschrijft de bereidheid van mbo-4-studenten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

In het blauw gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel studenten switchen van een negatieve initiële intentie naar een positieve intentie. Bijvoorbeeld: 2,1% van de mbo-studenten gaf initieel aan 'waarschijnlijk' geen lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen en gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'waarschijnlijk wel' doen. In totaal switcht 8,2% van het totaal aantal bevroegde studenten van een negatieve initiële intentie naar een positieve intentie bij vignet 2.

Het rood gearceerde deel van de tabel laat zien hoeveel mbo-studenten de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen en vignet 2 hetzelfde beantwoorden. Het merendeel van de studenten (58,3%) laat bij vignet 2 geen verandering zien in intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, ten opzichte van hun initiële intentie.

In het oranje gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel studenten switchen van een positieve initiële intentie naar een negatieve intentie bij vignet 2. In totaal switcht 4,8% van de studenten van een positieve initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen naar een negatieve intentie bij vignet 2.

Vignet 2 (nieuwe situatie)											
Initiële intentie		Zeker wel		Waarschijnlijk wel		Misschien		Waarschijnlijk niet		Zeker niet	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Zeker wel	53	1,3%	46	1,1%	53	1,3%	40	1,0%	18	0,4%
	Waarschijnlijk wel	22	0,5%	62	1,5%	47	1,1%	33	0,8%	7	0,2%
	Misschien	36	0,9%	108	2,6%	240	5,8%	139	3,4%	40	1,0%
	Waarschijnlijk niet	11	0,3%	85	2,1%	243	5,9%	562	13,7%	136	3,3%
	Zeker niet	19	0,5%	72	1,8%	206	5,0%	357	8,7%	1479	36,0%

Tabel 15 Bereidheid van mbo-4-studenten om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie.

In Tabel 16 is de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), afgezet tegen de intentie onder de huidige voorwaarden (vignet 3).

In het blauw gearceerde deel van de tabel is te zien hoeveel mbo-studenten switchen van een negatieve intentie bij vignet 3 naar een (overwegend) positieve intentie bij vignet 2. Bijvoorbeeld: 0,8% van de mbo-studenten geeft onder de voorwaarden in vignet 3 aan 'waarschijnlijk' geen lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, maar gaat dit onder de voorwaarden van vignet 2 'misschien' doen. In totaal switcht 4,1% van het totaal aantal bevroegde studenten van een negatieve intentie bij vignet 3 naar een positieve intentie bij vignet 2.

Het rood gearceerde gedeelte van de tabel laat zien hoeveel studenten vignet 3 en vignet 2 hetzelfde beoordeelden. In totaal verandert 63,6% van de mbo-studenten niet van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen bij vignet 2, in vergelijking tot de intentie bij vignet 3.

Het oranje gearceerde deel van de tabel laat zien hoeveel studenten switchen van een positieve intentie bij vignet 3, naar een (overwegend) negatieve intentie bij vignet 2. In totaal switcht 13,8% van de mbo-studenten van een positieve intentie bij vignet 3 naar een negatieve intentie bij vignet 2.

Samenvattend laten Tabel 15 en Tabel 16 zien dat het merendeel van de mbo-4-studenten niet verandert van intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen wanneer de initiële intentie en vignet 3 worden vergeleken met vignet 2. Hoewel een kleine groep respondenten verschuift van een negatieve intentie naar een positieve intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, is de groep die verschuift van een negatieve naar een positieve intentie groter.

Vignet 3 (huidige situatie)	Vignet 2 (nieuwe situatie)										
		Zeker wel		Waarschijnlijk wel		Misschien		Waarschijnlijk niet		Zeker niet	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
	Zeker wel	76	1,8%	65	1,6%	73	1,8%	65	1,6%	30	0,7%
	Waarschijnlijk wel	36	0,9%	168	4,1%	179	4,3%	170	4,1%	54	1,3%
	Misschien	13	0,3%	101	2,5%	384	9,3%	230	5,6%	89	2,2%
	Waarschijnlijk niet	9	0,2%	32	0,8%	114	2,8%	603	14,7%	124	3,0%
	Zeker niet	7	0,2%	6	0,1%	40	1,0%	62	1,5%	1385	33,7%

Tabel 16 Bereidheid van mbo-4-studenten om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de oude voorwaarden (vignet 3).

Mannen en vrouwen

- Een aparte analyse voor mannen en vrouwen laat zien dat het keuzemoment geen effect heeft op de bereidheid om de opleiding tot leraar basisonderwijs te gaan volgen, Tabel 17. Dit vormt voor mannen en vrouwen dus geen beperking, maar is ook geen motief om voor de lerarenopleiding basisonderwijs te kiezen.
- Bij zowel mannen (OR = ,537) als bij vrouwen (OR = ,463) leidt een smalle bevoegdheid tot een significante afname in de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Dit betekent dat de kans dat respondenten kiezen voor de pabo in beide groepen nagenoeg halveert wanneer er sprake is van een smalle bevoegdheid.
- Vrouwen in hun laatste jaar zijn minder vaak bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen in vergelijking tot niet-laatstejaars (OR = ,705). Bij mannen is er geen verschil tussen laatstejaars en niet-laatstejaars.

	Mannen		Vrouwen	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Keuzemoment (ref. = jaar 3)	1,126	1,126	,961	,961
Bevoegdheid (ref. = breed)	,537*	,537*	,464*	,463*
Laatstejaars (ref. = nee)		,911		,705*
Mbo-niveau (ref. middenkader)		,849		,972
Intercept	,189	,213	,344	,376
-2 Log likelihood	4597,056	4591,796	9903,533	9872,775
Aantal observaties	5.961	5.961	10.303	10.303
Aantal respondenten	1.490	1.490	2.575	2.575
Aantal respondenten	479	479	882	882

Tabel 17 Analyse vignetten mbo-4, uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.

Voorkeur JK/OK specialisaties

De mbo-studenten zijn voor deze analyse onderverdeeld in drie groepen: studenten met interesse in de specialisatie in het jonge kind (JK-specialisatie), studenten met interesse in het oudere kind (OK-specialisatie) en studenten voor beide groepen opgeleid willen worden. Deelnemers die 'Weet ik niet' of 'Ik wil geen leraar worden' hebben ingevuld zijn niet meegenomen in deze analyse. De resultaten van deze analyse zijn te vinden in Tabel 18.

- Het keuzemoment heeft in geen van de groepen invloed op de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Dit vormt dus geen beperking, maar ook geen motief.
- Een smalle bevoegdheid leidt bij zowel de JK-specialisatiegroep (OR = ,543), de OK-specialisatiegroep (OR = ,430) en de groep die voor beide opgeleid wil worden (OR = ,293) tot een afname in de bereidheid om de lerarenopleiding

basisonderwijs te gaan doen. Bij de groepen met interesse in één van de specialisaties leidt een smalle bevoegdheid dus tot een halvering van de kans dat een respondent kiest voor de lerarenopleiding basisonderwijs.

- In de JK-specialisatiegroep zijn studenten in hun laatste jaar minder bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen ten opzichte van studenten die niet in hun laatste jaar zitten (OR = ,613). In de andere groepen is er geen sprake van een verschil tussen de eerderejaars of laatstejaars.
- Vrouwen met een voorkeur voor de JK-specialisatie (OR = 1,404) zijn in meerdere mate bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen in vergelijking tot mannen. Dit geldt ook voor vrouwen met een voorkeur voor de OK-specialisatie (OR = 1,259) en voor vrouwen die zowel voor JK als OK opgeleid willen worden (OR = 1,439).

	Voorkeur specialisatie jonge kind		Voorkeur specialisatie oudere kind		Zowel jonge als oudere kind	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Keuzemoment (ref. = jaar 3)	,976	,976	1,048v	1,048	,914	,913
Bevoegdheid (ref. = breed)	,546*	,543*	,431*	,430*	,296*	,293*
Laatstejaars (ref. = nee)		,613*		,892		
Geslacht (ref. = man)		1,404*		1,259*		1,439*
Mbo-niveau (ref. = midden-kader)		,974		,245*		,447*
Intercept	,567	,465	,471	,456	,927	,738
-2 Log likelihood	4083,713	4052,639	3761,113	3749,940	1677,794	167,049
Aantal observaties	3.411	3.411	3.452	3.452	1.396	1.396
Aantal respondenten	852	852	863	863	349	349

Tabel 18 Algemene analyse vignetten mbo-4, uitgesplitst naar groepen geïnteresseerd in de JK-specialisatie en de OK-specialisatie. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.

3.2.3 Conclusie

1. In welke mate zijn havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten initieel bereid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen?

Het merendeel van de respondenten overweegt niet om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Onder havisten heeft het grootste percentage zeker of waarschijnlijk wel de intentie om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, 13,5%. Dit is significant hoger dan vwo'ers (5,9%) en mbo-4-studenten (8,9%).

Onder vwo-scholieren overwegen vrouwen (7,3%) het volgen van de lerarenopleiding basisonderwijs significant vaker dan mannen (3,7%). Ook onder mbo-4-studenten overwegen vrouwen (11,1%) significant vaker dan mannen (6,5%) om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Onder havisten zijn er geen significante verschillen in deze intentie tussen mannen en vrouwen.

Onder havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten geven mannen significant vaker aan een voorkeur te hebben voor de specialisatie in oudere kinderen dan vrouwen. Wel hebben mannelijke en vrouwelijke havisten, mannelijke en vrouwelijke vwo'ers en mannelijke mbo-4-studenten vaker een voorkeur voor werken met oudere kinderen.

2. In welke mate verandert de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder invloed van de verschillende specialisaties en bevoegdheden?

De analyse van de vignetten laat zien of en in welke mate de kans verandert dat scholieren of studenten bereid zijn om de lerarenopleiding basisonderwijs te doen onder de nieuwe voorwaarden. De eerste voorwaarde die verandert is het **keuzemoment**: in plaats van de huidige situatie waarin in het derde studiejaar een specialisatie in het jonge of oudere kind wordt gekozen, wordt deze keuze in de nieuwe situatie gemaakt vanaf het eerste studiejaar. De tweede voorwaarde die verandert, is de bevoegdheid: in de huidige situatie studeren leerkrachten af met een brede **bevoegdheid**, en mogen zij lesgeven aan alle basisschoolgroepen. De nieuwe situatie kent een smalle bevoegdheid: leerkrachten studeren af met enkel de bevoegdheid om les te geven aan de doelgroep van hun specialisatie (jonge kinderen in groep 1 tot en met groep 4, of oudere kinderen in groep 5 tot en met groep 8).

Onder havisten en vwo'ers heeft het keuzemoment geen effect op de bereidheid om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Dit vormt dus geen barrière, maar is ook geen motief om voor de opleiding te kiezen. Het **keuzemoment** in jaar 1 in plaats van jaar 3 heeft geen significant effect op de kans dat een scholier kiest voor de lerarenopleiding basisonderwijs. De **smalle bevoegdheid** leidt tot een significante afname van de kans dat een scholier kiest voor de lerarenopleiding basisonderwijs. Dit effect is te zien bij de algemene analyse van alle scholieren, maar ook bij mannen, vrouwen, scholieren met een interesse in de JK-specialisatie en OK-specialisatie.

Afhankelijk van de groep neemt de kans op het kiezen voor de pabo tussen de 50% en 65% af wanneer er sprake is van een smalle bevoegdheid.

Ook onder mbo-4-studenten zorgt de verandering van het **keuzemoment** naar jaar 1 in plaats van jaar 3 niet voor een significante verandering in de kans dat studenten kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs. Het keuzemoment vormt dus geen motief, maar ook geen barrière om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Een **smalle bevoegdheid** zorgt voor een significante afname van de kans dat een student kiest voor de lerarenopleiding basisonderwijs. Dit effect is te zien in de algemene analyse van alle mbo-4-studenten, maar ook bij mannen vrouwen en studenten met een interesse in de JK-specialisatie en de OK-specialisatie. In alle groepen neemt de kans dat een respondent kiest voor het volgen van de lerarenopleiding basisonderwijs met 50% af wanneer er sprake is van een smalle bevoegdheid.

Samenvattend zorgt een smalle bevoegdheid in alle analysegroepen voor een afname in de kans dat scholieren of studenten kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs. Een analyse van de afzonderlijke vignetten van scholieren (Figuur 1) en mbo-4-studenten (Figuur 2) laat zien dat de vignetten met een smalle bevoegdheid structureel minder positief beoordeeld worden dan vignetten met een brede bevoegdheid. Het keuzemoment van de specialisatie heeft geen significant effect op de intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

De huidige lerarenopleiding basisonderwijs met een brede bevoegdheid vormt voor scholieren en mbo-4-studenten de meest ideale situatie. Onder zowel havisten, vwo'ers als mbo-4-studenten verschuift een klein percentage van de respondenten onder de nieuwe voorwaarden naar een positievere intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Dit betekent dat er naast de huidige lerarenopleiding basisonderwijs potentieel een kleine groep extra studenten naar de opleiding zal komen wanneer er gedifferentieerde opleidingen aan worden geboden. Een groter percentage van de respondenten switcht onder de nieuwe condities echter van een positieve intentie naar een negatieve intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Van de respondenten die bij zowel vignet 3 als vignet 2 een positieve intentie laten zien, is niet gemeten voor welke van de twee vignetten zij de voorkeur zouden hebben. Hoewel een deel van de respondenten aangeeft wel interesse te hebben in een specialisatie in het jonge of oudere kind, is op basis van deze resultaten de vraag is of de nieuwe specialisaties tot genoeg aanmeldingen leiden om levensvatbaar te zijn. Omdat de respondenten afknappen op de smalle bevoegdheid die onderdeel is van de gespecialiseerde opleidingen, vraagt dit om het blijven aanbieden van een opleiding waarmee een brede bevoegdheid kan worden behaald.

3.3 Visie op het lerarenberoep

In dit hoofdstuk staat de visie van scholieren en studenten op het lerarenberoep centraal. De respondenten hebben vragen beantwoord over de redenen om wel of niet voor het lerarenberoep te kiezen, en over welke carrièremogelijkheden in het lerarenberoep ze het meest aantrekkelijk vinden. Deze vragen zijn niet gesteld aan deelnemers die op zowel de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te volgen als op de vier vignetten 'zeker niet' hebben geantwoord.

In dit hoofdstuk worden de volgende vragen beantwoord:

3. Wat zijn de belangrijkste motieven en barrières voor havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten om wel of niet te kiezen voor het beroep leraar basisonderwijs?

4. Aan welke carrièremogelijkheden hebben studenten en scholieren behoefte?

5. Welke maatregelen kunnen het beeld van het lerarenberoep verbeteren?

De resultaten zijn weergegeven in figuren uitgesplitst naar de drie verschillende onderwijsniveaus (havo, vwo, mbo-4). Als er binnen de onderwijsniveaus verschillen zijn tussen mannen en vrouwen, zijn deze weergegeven in tabellen in de bijlagen.

Vervolgens worden binnen de verschillende onderwijsniveaus de resultaten uitgesplitst naar respondenten met een hoge intentie en respondenten met een lage intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Deze verdeling is gemaakt door de respondenten die 'zeker wel' of 'waarschijnlijk wel' hebben geantwoord op de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, af te zetten tegen de respondenten die 'misschien' of 'waarschijnlijk niet' en 'zeker niet' hebben geantwoord op de initiële intentie.

3.3.1 Motieven en barrières voor het lerarenberoep

Key insights:

- Graag met kinderen willen werken, het beroep leraar als betekenisvol zien en baanzekerheid zijn de vaakst genoemde redenen om voor het beroep leraar te kiezen.
- Het salaris, het beroep niet passend vinden en hoge werkdruk zijn belangrijke redenen onder respondenten om af te zien van het lerarenberoep.

3.3.1.1 Redenen om wel te kiezen voor het lerarenberoep

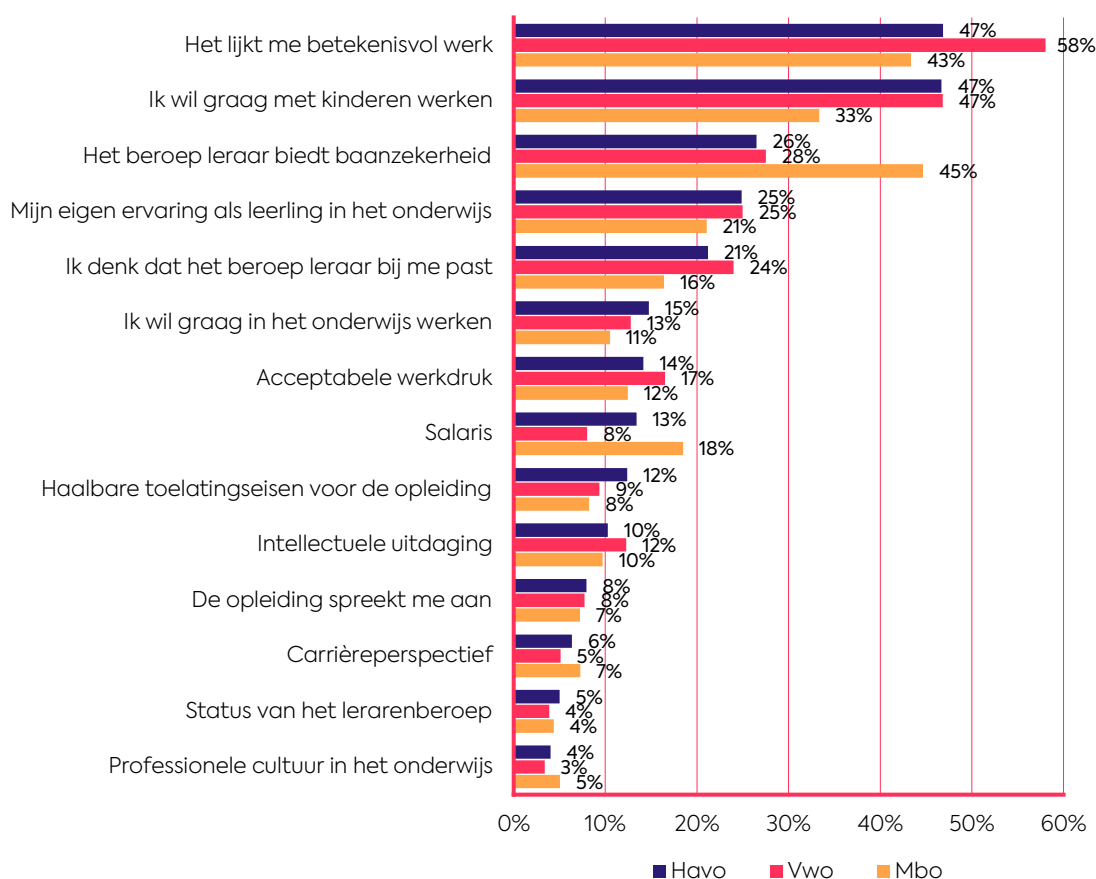
Aan de scholieren (havo/vwo) en mbo-studenten is gevraagd wat de belangrijkste redenen zijn om wél te kiezen voor het beroep leraar basisonderwijs, Figuur 3. De respondenten konden maximaal drie antwoorden kiezen. Respondenten die zowel de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen als de vier vignetten met 'zeker niet' hebben beantwoord, hebben deze vraag niet beantwoord.

Baanzekerheid, betekenisvol werk en graag met kinderen willen werken zijn de antwoorden die het vaakst worden gegeven als reden om wel als leraar te willen werken. Er zijn significante verschillen tussen de antwoorden van de verschillende onderwijsniveaus ($p < .001$). Havisten noemen zowel betekenisvol werk als met kinderen willen werken het vaakst als motief om voor het lerarenberoep te kiezen (47%). Vwo'ers noemen betekenisvol werk het vaakst als reden (58%). Mbo'ers vinden de baanzekerheid die het lerarenberoep biedt het belangrijkste (45%). De redenen die het minst genoemd worden zijn de professionele cultuur in het onderwijs, de status van het lerarenberoep en het carrièreperspectief.

Binnen alle niveaus zijn er significante verschillen tussen mannen en vrouwen. Onder mannelijke havisten is betekenisvol werk het vaakst genoemd (38,6%) als reden om voor het beroep leraar te kiezen. Bij vrouwen is dit graag met kinderen willen werken (54%). Onder mannelijke vwo'ers is betekenisvol werk de meest genoemde reden om voor het lerarenberoep te kiezen (56%). Dit geldt ook voor vrouwen (60,2%). Wel noemen vrouwelijke vwo'ers significant vaker graag met kinderen willen werken als reden om voor het lerarenberoep te kiezen. Mannelijke mbo-4-studenten noemen wederom betekenisvol werk het vaakst als motief voor het lerarenberoep (40,5%), waar dit voor vrouwelijke mbo-4-studenten de baanzekerheid is (50,4%).

Het overzicht met verschillen tussen mannen en vrouwen binnen de onderwijsniveaus is te vinden in bijlage 6.4.

Wat zijn voor jou de belangrijkste redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen?

Figuur 3 Redenen om wel te kiezen voor het lerarenberoep, uitgesplitst naar onderwijsniveau. N(responses) = 9.183. Meerdere antwoorden mogelijk.

Binnen alle onderwijsniveaus zijn er significante verschillen tussen respondenten met een hoge intentie en respondenten met een lage intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen in motieven om wel voor het beroep leraar te kiezen, Tabel 19.

Havisten met een hoge intentie geven vaker aan graag met kinderen te willen werken, en het leraarschap als een passend beroep te zien ($p < .001$). Havisten met een lage intentie noemen graag met kinderen willen werken (39%) en betekenisvol werk (47%) het vaakst als redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen.

Vwo'ers met een hoge intentie noemen graag met kinderen willen werken (73%) en het beroep leraar als een passend beroep te zien (62%) vaker als motief dan vwo'ers met een lage intentie ($p < .001$). Vwo'ers met een lage intentie noemen graag met kinderen willen werken en betekenisvol werk het vaakst als motief.

Mbo-4-studenten met een hoge intentie noemen vaker baanzekerheid (51%) en graag met kinderen willen werken (47%) als motief om leraar te worden ($p < .001$). Mbo-4-studenten met een lage intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen noemen het vaakst baanzekerheid (44%) en betekenisvol werk (44%) als motief.

	Havo		Vwo		Mbo-4	
	Hoge intentie	Lage intentie	Hoge intentie	Lage intentie	Hoge intentie	Lage intentie
Ik wil graag met kinderen werken	80%	39%	73%	45%	47%	31%
Ik denk dat het beroep leraar bij me past	50%	15%	62%	21%	43%	12%
Het lijkt me betekenisvol werk	47%	47%	50%	59%	38%	44%
Ik wil graag in het onderwijs werken	39%	9%	45%	10%	32%	7%
De opleiding spreekt me aan	16%	6%	20%	7%	11%	7%
Salaris	13%	14%	2%	9%	11%	20%
Mijn eigen ervaring als leerling in het onderwijs	12%	28%	16%	26%	15%	22%
Het beroep leraar biedt baanzekerheid	11%	30%	11%	29%	51%	44%
Intellectuele uitdaging	5%	12%	6%	13%	6%	10%
Acceptabele werkdruk	4%	17%	3%	18%	4%	14%
Carrièreperspectief	2%	7%	0%	6%	6%	8%
Professionele cultuur in het onderwijs	1%	5%	0%	4%	4%	5%
Haalbare toelatingseisen voor de opleiding	1%	15%	4%	10%	8%	8%
Status van het lerarenberoep	0%	6%	3%	4%	3%	5%
N(responses)	215	824	146	1.477	1.025	5.489

Tabel 19 Redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen, uitgesplitst naar intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Meerdere antwoorden mogelijk.

3.3.1.2 Redenen om niet te kiezen voor het beroep leraar

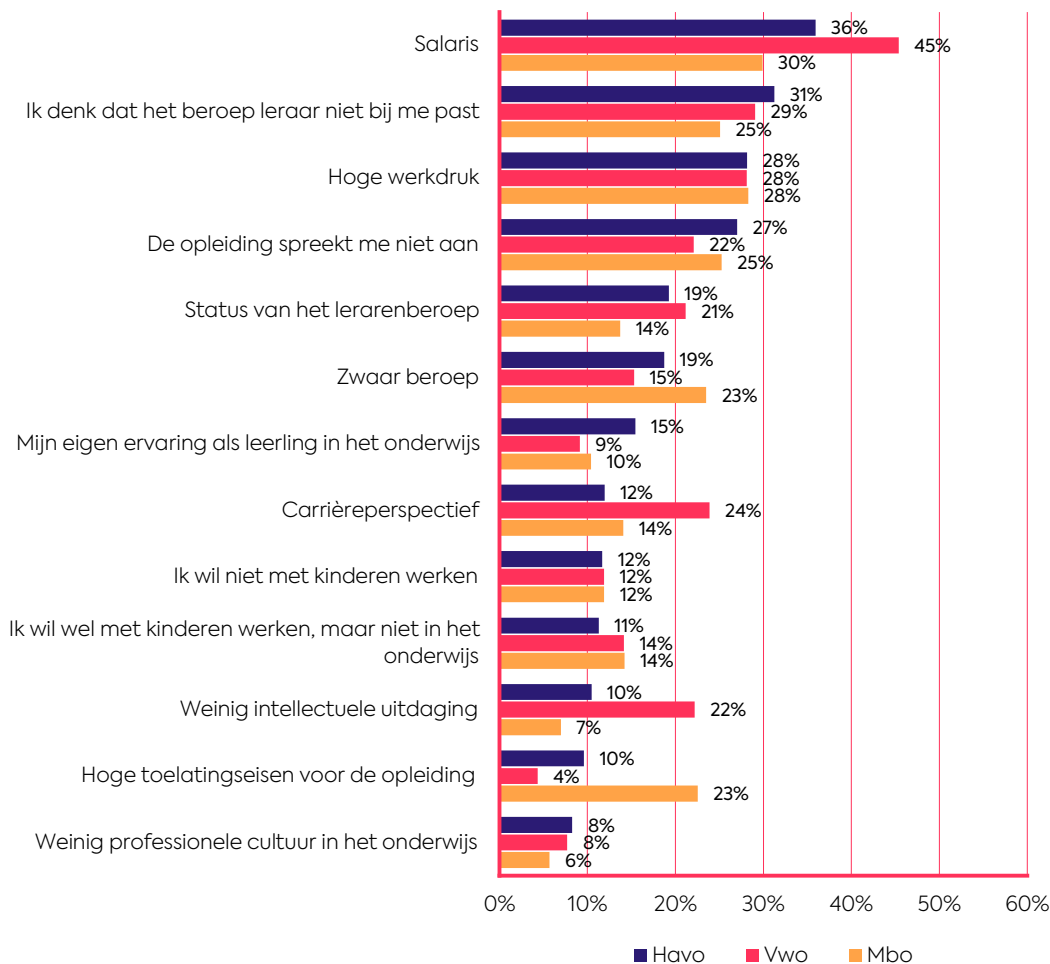
Respondenten is gevraagd wat de belangrijkste redenen zijn om niet te kiezen voor het beroep leraar. Ook deze vragen zijn niet gesteld aan respondenten die op zowel de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, als op de vier vignetten 'zeker niet' hebben geantwoord.

Ook de redenen om niet voor het beroep leraar te kiezen verschillen significant tussen de drie onderwijsniveaus ($p < .001$), Figuur 4. In alle groepen is salaris de meest genoemde reden om niet voor het beroep leraar te kiezen. Een kanttekening hierbij is dat uit een eerder vignettenonderzoek van Qompas (2017) bleek dat scholieren het salaris van leerkrachten in het basisonderwijs onderschatten. Geen passend beroep en de hoge werkdruk zijn naast salaris in alle groepen de meest genoemde redenen om niet voor het beroep leraar te kiezen.

Voor havisten zijn het salaris (36%) en het niet passend vinden van het beroep (31%) de meest genoemde redenen om niet voor het lerarenberoep te kiezen. Vwo'ers noemen het gebrek aan carrièreperspectief (23%) en het gebrek aan intellectuele uitdaging (23%) vaker als redenen om af te zien van het beroep leraar. Mbo'ers noemen zwaar beroep (24%) en de hoge toelatingseisen voor de opleiding (23%) vaker als reden.

Binnen de havisten en vwo'ers zijn er geen significante verschillen tussen mannen en vrouwen. Binnen mbo'ers zijn er wel significante verschillen tussen mannen en vrouwen ($p < .001$). Vrouwen noemen significant vaker dan mannen de hoge toelatingseisen als reden of af te zien van het beroep leraar basisonderwijs. Het overzicht van de verschillen tussen mannen en vrouwen binnen mbo-4-studenten is te vinden in bijlage 6.6.

Wat zijn voor jou de belangrijkste redenen om niet voor het beroep leraar te kiezen?

Figuur 4 Redenen om af te zien van het beroep leraar, uitgesplitst naar onderwijsniveau. N(responses) = 8.868. Meerdere antwoorden mogelijk.

Binnen alle onderwijsniveaus zijn er significante verschillen tussen de groep met een hoge intentie en de groep met een lage intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen in de redenen om af te zien van het beroep leraar ($p < .001$), zie Tabel 20.

Havisten met een hoge intentie noemen significant vaker de hoge werkdruk (49%) en zwaar beroep (27%) dan havisten met een lage intentie ($p < .001$). Havisten met een lage intentie geven het vaakst aan dat het salaris (38%) een drempel is om geen leraar te worden. Daarnaast zien ze het leraarschap niet als passend beroep (36%). Salaris werd in eerdere onderzoeken door scholieren echter onderschat (Qompas, 2018).

Tussen vwo'ers met een hoge en lage intentie zijn significante verschillen in redenen om niet voor het lerarenberoep te kiezen ($p < .001$). Zowel vwo'ers met een hoge intentie als vwo'ers met een lage intentie geven het vaakst aan dat het salaris en de hoge werkdruk

redenen zijn om af te zien van het beroep leraar. In de groep met een hoge intentie wordt het gebrek aan intellectuele uitdaging (32%) vaker genoemd dan in de groep met een lage intentie. Onder de groep met een lage intentie wordt vaker het gebrek aan carrièreperspectief vaker genoemd (25%) en dat de opleiding ze niet aanspreekt (24%).

Ook onder mbo-4-studenten met een hoge intentie om de lerarenopleiding te gaan volgen en mbo-4-studenten met een lage intentie zijn significante verschillen in redenen om af te zien van het beroep leraar, ($p < .001$). Studenten met een hoge intentie noemen vaker de hoge werkdruk (40%) en de hoge toelatingseisen voor de opleiding (51%) als reden om af te zien van het beroep leraar. Studenten met een lage intentie noemen het vaakst salaris (29%), de opleiding spreekt me niet aan (28%) en geen passend beroep (28%) als redenen om af te zien van het lerarenberoep.

	Havo		Vwo		Mbo-4	
	Hoge intentie	Lage intentie	Hoge intentie	Lage intentie	Hoge intentie	Lage intentie
Hoge werkdruk	49%	24%	36%	27%	40%	27%
Zwaar beroep	27%	17%	26%	14%	34%	26%
Salaris	25%	38%	42%	46%	34%	29%
Hoge toelatingseisen voor de opleiding	21%	7%	8%	4%	51%	18%
Status van het lerarenberoep	21%	19%	26%	21%	17%	13%
Mijn eigen ervaring als leerling in het onderwijs	12%	16%	12%	9%	12%	10%
Weinig intellectuele uitdaging	11%	10%	32%	21%	8%	7%
Weinig professionele cultuur in het onderwijs	10%	8%	7%	8%	8%	5%
Carrièreperspectief	9%	13%	15%	25%	11%	15%
De opleiding spreekt me niet aan	7%	31%	3%	24%	8%	28%
Ik wil niet met kinderen werken	5%	13%	0%	13%	4%	13%
Ik denk dat het beroep leraar niet bij me past	4%	36%	3%	31%	5%	28%
Ik wil wel met kinderen werken, maar niet in het onderwijs	0%	13%	9%	15%	9%	15%
N(responses)	132	847	106	1.496	712	5.564

Tabel 20 Redenen om af te zien van het lerarenberoep, uitgesplitst naar intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, uitgesplitst naar onderwijsniveau. Meerdere antwoorden mogelijk.

3.3.2 Carrièremogelijkheden in het lerarenberoep

Key insights:

- Havo- en vwo-scholieren en mbo-4 studenten vinden verbredingsmogelijkheden in het lerarenberoep het interessantst, zoals de mogelijkheid om les te geven in een andere onderwijssector en de mogelijkheid om het lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs.
- Havisten noemen de mogelijkheid om alleen in het jonge of oudere kind te specialiseren het vaakst als carrièremogelijkheid die ze aantrekkelijk vinden.

Aan scholieren en mbo-studenten is gevraagd naar wat volgens hen de meest aantrekkelijke carrièremogelijkheden zijn in het lerarenberoep zijn, Figuur 5. Deze vraag is niet gesteld aan respondenten die zowel op de initiële intentie als op alle vignetten 'zeker niet' heeft geantwoord. Bij zowel havisten, vwo'ers en mbo'ers is het meest gekozen antwoord 'ik heb hier geen beeld bij'. De antwoorden van havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten verschillen significant van elkaar ($p < .001$).

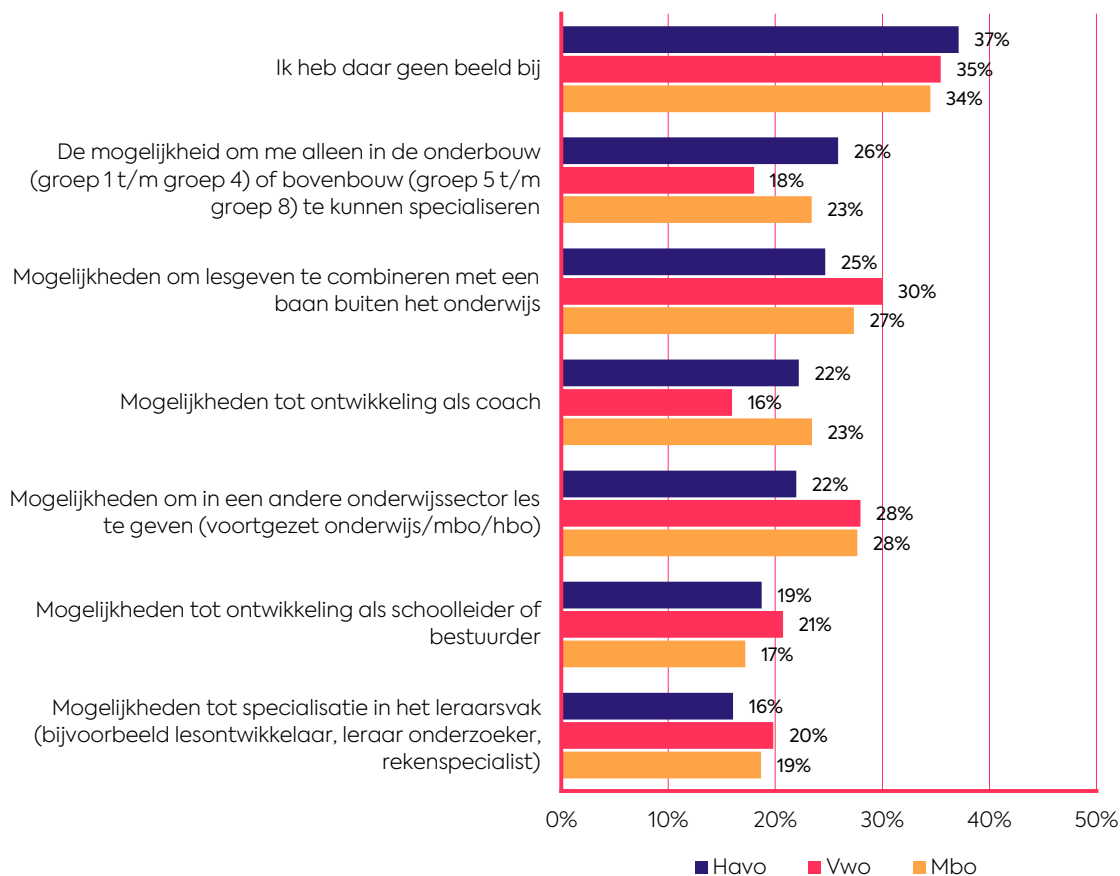
Havisten geven het vaakst aan (26%) de mogelijkheid om te specialiseren in alleen het jonge kind of oudere kind het aantrekkelijkst te vinden, of om lesgeven te kunnen combineren met een baan buiten het onderwijs (25%).

Bij vwo'ers zijn de meest gekozen antwoorden het lesgeven combineren met een baan buiten het onderwijs (30%), en de mogelijkheden om in een andere onderwijssector les te geven (28%). Zij lijken dus het meest geïnteresseerd te zijn in mogelijkheden tot verbreding.

Ook mbo-studenten noemen het vaakst mogelijkheden om in een andere onderwijssector les te geven (28%) en mogelijkheden om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs (27%) als aantrekkelijke carrièremogelijkheden voor het lerarenberoep.

Binnen de vwo'ers en mbo-studenten zijn significante verschillen tussen mannen en vrouwen. Mannelijke vwo'ers noemen significant vaker mogelijkheden om in een andere onderwijssector les te geven als interessante carrièremogelijkheid (31,6%). Voor vrouwelijke vwo'ers is dit de mogelijkheid om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs (32,5%). Ook mannelijke mbo'ers zijn voornamelijk geïnteresseerd in de mogelijkheid om in een andere onderwijssector les te geven (32,4%). Voor vrouwelijke mbo-4-studenten is dit de mogelijkheid om te specialiseren in het jonge kind of oudere kind (28%). Een compleet overzicht van de verschillen tussen mannen en vrouwen is te vinden in bijlage 6.7.

Welke carrièremogelijkheden voor leraren vind jij het aantrekkelijkst?

Figuur 5 Aantrekkelijke carrièremogelijkheden in het lerarenberoep, uitgesplitst naar niveau. N = 6.459. Meerdere antwoorden mogelijk.

Tussen havisten met een hoge intentie en havisten met een lage intentie zijn significante verschillen in de carrièremogelijkheden voor het lerarenberoep die ze interessant vinden ($p = .03$). Havisten met een hoge intentie noemen het vaakst de specialisatie in het jonge of oudere kind als interessante carrièremogelijkheid (41%). Voor havisten met een lage intentie is dit, naast “ik heb hier geen beeld bij”, de mogelijkheid om lesgeven te kunnen combineren met een baan buiten het onderwijs (25%).

Ook vwo'ers met een hoge intentie verschillen significant van de vwo'ers met een lage intentie in de carrièremogelijkheden die ze interessant vinden ($p < .001$). Onder vwo'ers met een hoge intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen is de mogelijkheid om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs het populairst (39%), en de specialisaties in het jonge of oudere kind interessant te vinden (38%). Onder vwo'ers met een lage intentie is zowel de mogelijkheid om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs, en om les te kunnen geven in een andere onderwijssector (beiden 29%). Vwo'ers met een lage intentie geven ook vaker aan geen goed beeld te hebben bij welke specialisatiemogelijkheden ze het meest interessant vinden (37%).

	Havo		Vwo		Mbo-4	
	Hoge intentie	Lage intentie	Hoge intentie	Lage intentie	Hoge intentie	Lage intentie
De mogelijkheid om me alleen in de onderbouw (groep 1 t/m groep 4) of bovenbouw (groep 5 t/m groep 8) te kunnen specialiseren	41%	23%	38%	16%	42%	21%
Ik heb daar geen beeld bij	26%	40%	12%	37%	15%	37%
Mogelijkheden om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs	24%	25%	39%	29%	27%	27%
Mogelijkheden tot ontwikkeling als coach	23%	22%	20%	16%	28%	23%
Mogelijkheden om in een andere onderwijssector les te geven (voortgezet onderwijs/mbo/hbo)	21%	22%	20%	29%	28%	28%
Mogelijkheden tot ontwikkeling als schoolleider of bestuurder	20%	19%	28%	20%	22%	16%
Mogelijkheden tot specialisatie in het leraarsvak (bijvoorbeeld lesontwikkelaar, leraar onderzoeker, rekenspecialist)	18%	16%	25%	19%	31%	17%
N(responses)	128	565	85	962	688	4.025

Tabel 21 Aantrekkelijkheid carrièremogelijkheden voor leraren, uitgesplit naar geïnteresseerden en niet-geïnteresseerden in de lerarenopleiding basisonderwijs. Meerdere antwoorden mogelijk.

3.3.3 Imagoverbetering lerarenberoep

Aan alle respondenten is gevraagd wat volgens hen de beste maatregelen zijn om het imago van het beroep leraar te verbeteren. Deze vraag is gesteld aan alle deelnemers, ongeacht hun initiële interesse in het lerarenberoep.

Key insights:

- Een hoger startsalaris en meer doorgroeimogelijkheden in het salaris is in alle groepen de meest genoemde maatregel om het imago van het lerarenberoep te verbeteren.
- Havisten en mbo-4-studenten noemen kleinere klassen en meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies het vaakst als maatregel om het imago van het beroep te verbeteren.
- Vwo'ers noemen meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies en meer carrièreperspectief als beste maatregelen om het imago van het lerarenberoep te verbeteren.

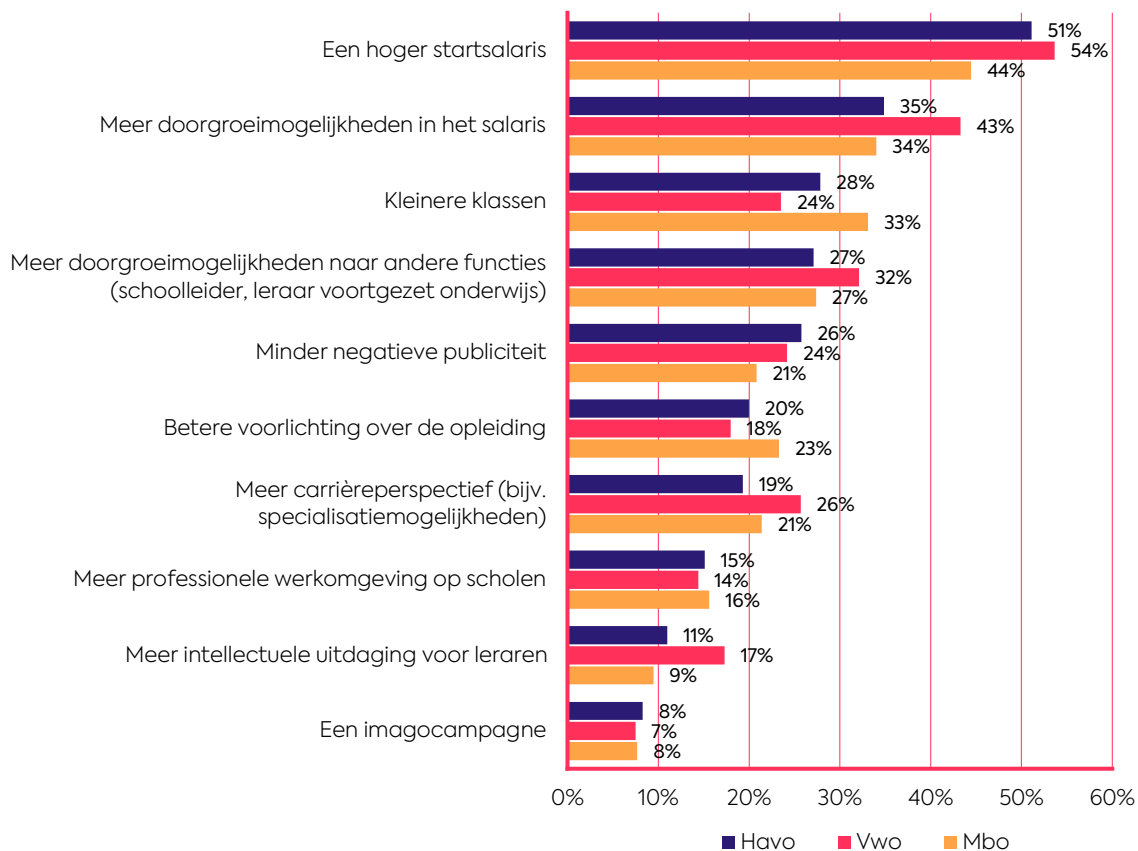
In alle groepen zijn een hoger startsalaris en meer doorgroeimogelijkheden in het salaris de meest genoemde maatregelen om het imago van het lerarenberoep te verbeteren, Figuur 6. Hierbij moet opnieuw opgemerkt worden dat uit eerder onderzoek (Qompas, 2018) is gebleken dat scholieren en studenten de salarissen van leraren onderschatten. Verder zijn er significante verschillen tussen havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten ($p < .001$).

Naast het salaris noemen havisten significant vaker kleinere klassen (28%) en meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies (28%) als maatregelen om het imago van het lerarenberoep te verbeteren. Voor vwo'ers zijn dit meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies (32%) en meer carrièreperspectief, zoals specialisatiemogelijkheden (26%). Mbo-studenten noemen ook kleinere klassen (33%) en meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies (27%) als beste maatregelen om het beeld van het beroep leraar te verbeteren.

Binnen havisten ($p < .05$), vwo'ers ($p < .05$) en mbo-studenten ($p < .001$) zijn er significante verschillen tussen mannen en vrouwen, zie bijlage 6.7. In alle groepen wordt een hoger startsalaris het vaakst genoemd als manier om het imago van het lerarenberoep te verbeteren. Onder havisten noemen vrouwen kleinere klassen en betere voorlichting over de opleiding significant vaker dan mannen. Onder de vwo'ers noemen vrouwen significant vaker kleinere klassen en betere voorlichting over de opleiding, terwijl mannen vaker een meer professionele werkomgeving op scholen noemen. Ook onder mbo-4-studenten noemen vrouwen vaker kleinere klassen en betere voorlichting over de opleiding.

Er zijn geen significante verschillen tussen respondenten met een hoge intentie of een lage intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen.

Welke maatregelen dragen volgens jou bij aan een beter beeld van het beroep leraar?

Figuur 6 Maatregelen die volgens scholieren en studenten bijdragen aan een beter beeld van het beroep leraar, uitgesplit naar onderwijsniveau. N(responses) = 12.650. Meerdere antwoorden mogelijk.

3.3.4 Conclusie

3. Wat zijn de belangrijkste motieven en barrières voor havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten om wel of niet voor het beroep leraar basisonderwijs te kiezen?

Graag met kinderen willen werken, de baan zekerheid van het lerarenberoep en het beroep als betekenisvol zien zijn de meest genoemde redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen onder de respondenten.

Zowel havisten als vwo'ers vinden het lerarenberoep vooral aantrekkelijk omdat zij het zien als een betekenisvol beroep. Onder havisten scoorde daarnaast graag met kinderen willen werken even hoog. Mbo'ers vinden het beroep vooral aantrekkelijk omdat het baan zekerheid biedt.

Zowel havisten, vwo'ers als mbo-4-studenten noemen salaris het vaakst als reden om niet te kiezen voor het beroep leraar. Uit onderzoek van Qompas (2018) bleek echter dat scholieren en studenten de salarissen van leraren structureel onderschatten. Het beroep als niet passend zien voor zichzelf is ook in alle groepen een belangrijke reden om af te zien van het leraarschap.

Onder havo- en vwo-scholieren met een hoge intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen zijn graag met kinderen willen werken en het leraarschap zien als een passend beroep de belangrijkste redenen om wel te kiezen voor het lerarenberoep. Scholieren met een lage intentie noemen met kinderen willen werken en het beroep leraar als betekenisvol zien als redenen om wel voor dit beroep te kiezen. Onder mbo-4-studenten met een hoge intentie zijn baan zekerheid en graag met kinderen willen werken de belangrijkste redenen om wel te kiezen voor het leraarschap. Ook onder studenten met een lage intentie is baan zekerheid een aantrekkelijke factor, gevolgd door betekenisvol werk.

Onder havo- en vwo-scholieren met een hoge intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen zijn de hoge werkdruk en zwaar beroep de belangrijkste redenen om af te zien van het lerarenberoep. Scholieren met een lage intentie noemen het salaris en het leraarschap geen passend beroep vinden als reden om geen leraar te worden. Mbo-4-studenten met een hoge intentie noemen hoge werkdruk en hoge toelatingseisen voor de opleiding het vaakst als factoren die het meest afschrikken. Mbo-4-studenten met een lage intentie noemen zwaar beroep, de opleiding spreekt me niet aan en geen passend beroep het vaakst als redenen om af te zien van het beroep leraar.

4. Aan welke carrièremogelijkheden hebben studenten en scholieren behoefte?

De meest genoemde carrièremogelijkheden scholieren en studenten aantrekkelijk lijken in het lerarenberoep zijn de mogelijkheid om te specialiseren in het jonge of oudere kind. Ook vinden scholieren en studenten verbredingsmogelijkheden interessant, zoals het lesgeven combineren met een baan buiten het onderwijs of mogelijkheden om les te geven in een andere onderwijssector.

Havisten vinden de mogelijkheid om te specialiseren in jonge of oudere kinderen de meest aantrekkelijke carrièremogelijkheid. Voor vwo'ers is dit het lesgeven kunnen combineren met een baan buiten het onderwijs, of de mogelijkheid om in een andere onderwijssector les te geven. Ook onder mbo-4-studenten zijn dit de meest gekozen antwoorden.

Havisten, vwo'ers en mbo-4-studenten met een hoge intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen noemen de mogelijkheid om in het jonge of oudere kind te specialiseren de meest interessante carrièremogelijkheid in het lerarenberoep. Van respondenten met een lage intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen geeft het merendeel aan geen goed beeld te hebben van wat ze aantrekkelijke carrièremogelijkheden vinden.

5. Welke maatregelen kunnen het beeld van het lerarenberoep verbeteren?

Zowel havisten, vwo'ers als mbo-4-studenten noemen het salaris het vaakst als maatregel die het lerarenberoep een beter imago kan geven. Hierbij moet opnieuw opgemerkt worden dat uit eerder onderzoek (Qompas, 2018) is gebleken dat scholieren en studenten de salarissen van leraren onderschatten. Havisten noemen verder kleinere klassen en meer doorgroeimogelijkheden als maatregelen om het imago van het lerarenberoep te verbeteren. Doorgroeimogelijkheden en carrièreperspectief zijn ook voor vwo'ers belangrijke maatregelen. Mbo-4-studenten noemen kleinere klassen en doorgroeimogelijkheden het vaakst.

4 Beperkingen

In dit hoofdstuk worden enkele beperkingen aan het onderzoek besproken.

Groepenindeling specialisaties jonge kind en oudere kind

Ten tijde van het ontwerpen van het onderzoek en de vignetten, was er nog geen definitief besluit genomen over welke basisschoolgroepen exact gekoppeld gingen worden aan de jonge kind en oudere kind specialisaties. In dit onderzoek zijn deze specialisaties ingedeeld met een scheiding tussen onderbouw en bovenbouw. Dat betekent dat de specialisatie in het jongere kind aan de respondenten is voorgelegd als een specialisatie in de groepen 1 tot en met 4, en de specialisatie in het oudere kind in de groepen 5 tot en met groep 8. In de kamerbrief van 20 december 2024 werd echter aangekondigd dat er een overlap zal zitten in de specialisaties. Dit betekent dat de jonge kind specialisatie de groepen 1 tot en met groep 5 bedraagt, en de specialisatie in het oudere kind de groepen 4 tot en met 8 (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024). Deze indeling komt dus niet overeen met de situatie zoals deze is uitgevraagd in dit onderzoek.

Kennis inrichting lerarenopleiding basisonderwijs en informatie vignetten

De respondenten hebben op verschillende momenten informatie te lezen gekregen. Zo hebben zij informatie gekregen over het huidige format van de lerarenopleiding basisonderwijs. Dit werd gevolgd door vier vignetten die in format hetzelfde waren en steeds veranderingen in informatie bevatten (bijvoorbeeld 'je specialiseert je in jaar 1' of 'je specialiseert je in jaar 3'). Zoals in hoofdstuk 3 bij de analyse van de vignetten wordt besproken, hebben zowel de havo- en vwo-scholieren als de mbo-4-studenten anders gereageerd op vignet 3 (het nulvignet dat de huidige situatie weergeeft) en de initiële intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Dit kan betekenen dat scholieren en studenten op dit moment geen duidelijk beeld hebben van de lerarenopleiding basisonderwijs en de specialisatiemogelijkheden, waardoor hun intentie is toegenomen bij het beoordelen van het vignet dat de huidige situatie omschrijft.

Outliers bij regressieanalyse vignetten

Met het uitvoeren van de regressieanalyses, bleek dat er een grote hoeveelheid outliers in de dataset zat. Dit betekent dat volgens de analyse een groot aantal deelnemers met 'ja' heeft gereageerd op een vignet, terwijl op basis van de statistische analyse een 'nee' verwacht zou worden. Een verklaring voor deze outliers kan zijn dat een deel van de respondenten de vragenlijst niet serieus heeft ingevuld, en daarom op basis van de statistische analyse niet goed in het model past. De cases die als outlier beschouwd worden, zijn cases waarbij over het algemeen een grote verandering in de antwoorden

optreedt. Dit wil zeggen dat de betreffende respondenten bijvoorbeeld opvallend vaak switchen van een 'zeker niet' in de nulsituatie, naar een 'waarschijnlijk wel' antwoord in de nieuwe situatie. Voor zowel de havo- en vwo-scholieren als de mbo-4-studenten geldt dat dit verschijnsel voornamelijk optreedt bij de algemene analyse, en de aparte analyses voor mannen en vrouwen. Wanneer de analyses werden uitgesplitst naar voorkeur in de specialisatiegroepen voor de pabo (het jonge kind, het oudere kind, of allebei), was er geen sprake van veel outliers. Dit betekent dat het grote aantal outliers niet optrad bij de analyses waarin geen deelnemers zijn meegenomen die hebben aangegeven nog niet te weten waarin zij zich willen specialiseren, of die hebben aangegeven helemaal geen lerarenopleiding basisonderwijs te willen gaan doen. Dit betekent dat de meeste outliers werden veroorzaakt door respondenten zonder duidelijke voorkeur voor één van de specialisatiegroepen en respondenten zonder interesse in de lerarenopleiding basisonderwijs.

Metten van intentie versus instroom

In het onderzoek zijn respondenten bij de initiële intentie gevraagd in hoeverre zij op dit moment overwegen om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen. Bij de vignetten zijn de deelnemers gevraagd of zij onder deze voorwaarden (de voorwaarden van het betreffende vignet) zouden kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs. Hiermee is gemeten in welke mate deze intentie wordt beïnvloed door de verschillende voorwaarden die op elk verschillend vignet van toepassing waren. Hoewel dit verschillen in intentie onder invloed van de verschillende voorwaarden in kaart brengt, is dit lastig te extrapoleren naar de daadwerkelijke instroom op de betreffende opleidingen, omdat dit onderzoek een intentie meet, wat niet gelijk staat aan een daadwerkelijke aanmelding voor de lerarenopleiding basisonderwijs.

Metten van een mogelijk kannibaliseringseffect

Respondenten hebben via de vignetten verschillende vormen van de lerarenopleiding basisonderwijs beoordeeld. Sommige respondenten hebben zowel vignet 3 (huidige situatie) als vignet 2 (nieuwe situatie) positief beoordeeld. Deze respondenten is echter niet gevraagd welke van de twee opleidingen hun voorkeur zou hebben. Omdat deze directe keuze niet is voorgelegd, is het met dit onderzoek niet mogelijk om een mogelijk kannibaliseringseffect te meten.

5 Bronvermelding

CBS. (2025, januari 23). StatLine – VO. Opgehaald van CBS:

<https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85379NED/table?searchKeywords=havo%20vwo>

Centerdata. (2024). Arbeidsmarktramingen onderwijs 2024. Tilburg: Centerdata.

Opgehaald van

https://www.centerdata.nl/app/uploads/sites/2/2025/01/607_arbeidsmarktramingen-onderwijs-2024.pdf

ECBO. (2022). Tweede evaluatie pabo pilots uitgebreide specialisaties jonge kind en oudere kind. 's-Hertogenbosch: ECBO. Opgehaald van

<https://ecbo.nl/wp-content/uploads/sites/3/Tweede-evaluatie-pabo-pilots-uitgebreide-specialisaties-jonge-kind-oudere-kind-eindrapport-definitieve-versie-online.pdf>

Kort, D. (2024, maart 27). Motie van het lid De Kort c.s. over vaart maken met het wetsvoorstel en twee nieuwe pabo-opleidingen inrichten die opleiden tot gespecialiseerde lesbevoegdheden. Den Haag. Opgehaald van

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2024D11946&did=2024D11946>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). Aanbieding 'Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht'. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Opgehaald van

<https://open.overheid.nl/documenten/dpc-cc149c0314b92bff1a4e139eb3b6f726b633d2c1/pdf>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024). Hoofdlijnenbrief wetsvoorstel differentiatie pabo. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Opgehaald van

<https://open.overheid.nl/documenten/dpc-b9236d4cc70fd3891ed1fc3d0811c282fb38afc1/pdf>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024). Kamerbrief hoofdlijnen Herstelplan kwaliteit funderend onderwijs. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Opgehaald van

<https://open.overheid.nl/documenten/dpc-3e1e145d56bfd7833a78063943db3b2b186d76e6/pdf>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024). Kamerbrief lerarenstrategie december 2024. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Opgehaald van

<https://open.overheid.nl/documenten/dpc-5c2f0b8bfcd8804e6810678b6b7967367f09277/pdf>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024). Motie van het lid de Kort C.S. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Opgehaald van <https://zoek.officiëlebevestigingen.nl/kst-27923-473.pdf>

Qompas. (2017). Effecten op de overwegingsintentie van scholieren en mbo-4 studenten om leraar te worden. Leiden: Qompas. Opgehaald van <https://static.qompas.nl/corporate/Effecten-op-de-overwegingsintentie-van-scholieren-en-mbo-4-studenten-Rapport-Eindversie.pdf>

Qompas. (2018). Optimale inrichting van lerarenopleidingen. Leiden: Qompas. Opgehaald van <https://media.qompas.nl/media/vsdg0d00/optimale-inrichting-van-lerarenopleidingen-qompas-2018.pdf>

ResearchNed. (2018). Specialisatiemogelijkheden in lerarenopleidingen. Nijmegen: ResearchNed. Opgehaald van <https://www.researchned.nl/wp-content/uploads/2019/01/261805022-Specialisatiemogelijkheden-in-lerarenopleidingen.pdf>

ResearchNed. (2021). Evaluatie pilot gespecialiseerde pabo opleidingen. Nijmegen: ResearchNed. Opgehaald van <https://www.researchned.nl/wp-content/uploads/2021/10/Evaluatie-pilot-gespecialiseerde-pabo-opleidingen.pdf>

Rijksoverheid. (2024, september 13). Regeerprogramma. Den Haag: Rijksoverheid. Opgehaald van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f525d4046079b0beabc6f897f79045ccf2246e08/pdf>

Rossi, P. H. (1982). Measuring social judgements: the factorial survey approach. In P. R. Nock, The factorial survey approach: An introduction. (pp. 15-67). Beverly Hills: Sage.

6 Bijlagen

6.1 Enquête

Wat leuk dat je meedoet aan ons onderzoek!

In deze vragenlijst vragen we naar de motieven voor jouw studiekeuze. Dit onderzoek voeren we uit in samenwerking met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO).

- Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.
- Jouw antwoorden worden anoniem verwerkt en zijn nooit te herleiden tot jou persoonlijk.
- Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Als je de vragenlijst afrondt, maak je kans op een Bol.com-bon ter waarde van €50,-.

Aan het einde van de vragenlijst kun je aangegeven dat je hier kans op wilt maken. Jouw gegevens voor het winnen van deze cadeaubon worden apart verzameld, en zijn niet te koppelen aan jouw antwoorden in het onderzoek.

We beginnen met wat vragen over jou.

Welk type onderwijs volg je momenteel? Alleen havisten en vwo'ers

- Vmbo
- Havo
- Vwo
- Anders

[Respondenten die 'vmbo' of 'anders' antwoorden vallen buiten de doelgroep en gaan naar het einde van de vragenlijst]

Welk type onderwijs volg je momenteel? Alleen mbo'ers

- Vmbo
- Havo
- Vwo
- Mbo
- Anders

[Respondenten die 'vmbo', 'havo', 'vwo' of 'anders' antwoorden vallen buiten de doelgroep en gaan naar het einde van de vragenlijst]

Op welk mbo-niveau studeer je? Alleen mbo'ers

- Mbo-1 (entreeopleiding)
- Mbo-2 (basisberoepsopleiding)
- Mbo-3 (vakopleiding)
- Mbo-4 (middenkaderopleiding)
- Mbo-4 (specialistenopleiding)
- Weet ik niet

In welk jaar zit je nu? Alleen havisten

- Havo 1
- Havo 2
- Havo 3
- Havo 4
- Havo 5

[Leerlingen uit havo 1 t/m 3 vallen buiten de doelgroep en gaan naar het einde van de vragenlijst. Ook deelnemers die willekeurige antwoorden invullen en het onderzoek dus niet serieus nemen worden zo snel uit de enquête geleid.]

Wat ga je doen na de havo? Alleen havisten

- Zeker naar het vwo
- Zeker naar het hbo
- Waarschijnlijk naar het vwo
- Waarschijnlijk naar het hbo
- Zeker een tussenjaar
- Waarschijnlijk een tussenjaar
- Weet ik nog niet

In welk jaar zit je nu? Alleen vwo'ers

- Vwo 1
- Vwo 2
- Vwo 3
- Vwo 4
- Vwo 5
- Vwo 6

[Leerlingen uit vwo 1 t/m 3 vallen buiten de doelgroep en gaan naar het einde van de vragenlijst]

Wat ga je doen na het vwo? Alleen vwo'ers

- Zeker naar het hbo
- Zeker naar de universiteit
- Waarschijnlijk naar het hbo
- Waarschijnlijk naar de universiteit
- Zeker een tussenjaar
- Waarschijnlijk een tussenjaar
- Weet ik nog niet

In welk jaar zit je nu? Alleen mbo'ers

- Mbo jaar 1
- Mbo jaar 2
- Mbo jaar 3
- Mbo jaar 4

Met welk profiel ga je eindexamen doen? Als je een dubbel profiel hebt, kies dan het voor jou belangrijkste profiel. Alleen havisten en vwo'ers

- Cultuur & Maatschappij (C&M)
- Economie & Maatschappij (E&M)
- Natuur & Gezondheid (N&G)
- Natuur & Techniek (N&T)

In welk domein studeer je? Alleen mbo'ers

- Afbouw, hout en onderhoud
- Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek
- Bouw en infra
- Economie en administratie
- Handel en ondernemerschap
- Horeca en bakkerij
- Informatie en communicatietechnologie
- Media en vormgeving
- Mobiliteit en voertuigen
- Techniek en procesindustrie
- Toerisme en recreatie
- Transport, scheepvaart en logistiek
- Uiterlijke verzorging
- Veiligheid en sport
- Voedsel, natuur en leefomgeving
- Zorg en welzijn

Wat ga je doen na het mbo? Alleen mbo'ers

- Zeker werken
- Zeker doorstuderen op het hbo
- Waarschijnlijk werken
- Waarschijnlijk doorstuderen op het hbo
- Weet ik nog niet

Ik ben...:

- Man
- Vrouw
- Non-binair
- Zeg ik liever niet
- Anders, namelijk_

Het hoogste opleidingsniveau van mijn ouder(s)/verzorger(s) is: Als je ouder(s)/verzorger(s) een verschillend opleidingsniveau hebben, vul dan het hoogste opleidingsniveau in.

- Basisonderwijs
- Vmbo
- Havo
- Vwo
- Mbo 1, 2
- Mbo 3,4
- Hbo
- Wetenschappelijk onderwijs/universiteit
- Weet ik niet

Initiële intentie kiezen lerarenopleiding basisonderwijs

Nu volgen er een aantal vragen over jouw interesse in de opleiding tot leraar basisonderwijs. Deze opleiding kun je zowel op hbo als op wo-niveau volgen.

- Aan de **hogeschool (hbo)** kun je de pedagogische academie voor het basisonderwijs (**pabo**) volgen, een vierjarige bachelor waarvoor je een havo-diploma nodig hebt.
- Aan de **universiteit (wo)** kun je een driejarige bacheloropleiding volgen (pwpo), die ook opleidt tot leraar basisonderwijs. Voor deze opleiding heb je een vwo-diploma nodig.
- Je kunt ook een combinatie van de pabo doen met een andere opleiding, zoals die tot **gymleraar (hbo)**, of met een universitaire bachelor, zoals **pedagogiek** of **onderwijswetenschappen (wo)**.

Tijdens deze opleidingen specialiseer je je in de meeste gevallen in het derde jaar in het jonge kind (groep 1 t/m groep 4) of het oudere kind (groep 5 t/m 8) en mag je na je afstuderen lesgeven aan alle basisschoolgroepen (groep 1 t/m groep 8).

In hoeverre overweeg je om een lerarenopleiding voor het basisonderwijs te gaan doen?

- Zeker wel
- Waarschijnlijk wel
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Introductie vignetten

In de volgende vragen geven we je verschillende **voorwaarden** die mogelijk jouw keuze voor een lerarenopleiding basisonderwijs kunnen beïnvloeden. Je ziet steeds een combinatie van voorwaarden, en daarna vragen we je of je onder die voorwaarden zou **overwegen om een lerarenopleiding basisonderwijs** te gaan doen. Je krijgt vier van deze combinaties te zien.

In de situaties die je te zien krijgt, zijn er steeds **twee voorwaarden** die veranderen: je **specialisatie** en je **bevoegdheid**.

Je **specialisatie** houdt in dat je je tijdens je studie focust op een bepaalde doelgroep. Je mag hierbij kiezen uit één van deze opties:

1. Jongere kinderen, groep 1 t/m groep 4.
2. Oudere kinderen, groep 5 t/m groep 8.

Je **bevoegdheid** geeft aan wat jij allemaal mag doen met je diploma.

1. Als je een **brede bevoegdheid** hebt, mag je lesgeven aan alle groepen op de basisschool (groep 1 tot en met groep 8).
2. Als je een **smalle bevoegdheid** hebt, mag je alleen lesgeven aan de doelgroep waarin jij je gespecialiseerd hebt (groep 1 tot en met groep 4, of groep 5 tot en met groep 8).

[vignetten]

Zou je onder deze voorwaarden kiezen voor een lerarenopleiding basisonderwijs?

- Zeker wel
- Waarschijnlijk wel
- Misschien
- Waarschijnlijk niet
- Zeker niet

Dit waren de situaties. Nu volgen er nog enkele vragen over jouw visie op de lerarenopleiding basisonderwijs

Voorkeuren lerarenberoep

Stel, je wordt leraar basisonderwijs. Met welke doelgroep zou je dan het liefste gaan werken?

- Zeker met jonge kinderen (groep 1 t/m groep 4)
- Waarschijnlijk met jonge kinderen (groep 1 t/m groep 4)
- Zeker met oudere kinderen (groep 5 t/m groep 8)
- Waarschijnlijk met oudere kinderen (groep 5 t/m groep 8)
- Zowel jonge als oudere kinderen (groep 1 t/m groep 8)
- Dat weet ik nog niet
- Ik wil geen leraar basisonderwijs worden

Wanneer in je opleiding zou je het liefst gaan specialiseren in jonge kinderen (groep 1 t/m 4) of oudere kinderen (groep 5 t/m 8)?

- Vanaf jaar 1 (start van de opleiding)
- Vanaf jaar 2
- Vanaf jaar 3
- Vanaf jaar 4
- Ik wil niet specialiseren, ik heb de voorkeur voor een brede opleiding waarin zowel jonge als oudere kinderen aan bod komen
- Ik wil geen opleiding doen tot leraar basisonderwijs

Motieven en barrières lerarenberoep

Wat zijn voor jou redenen om wel voor het beroep leraar basisonderwijs te kiezen?

- Ik wil graag met kinderen werken
- Ik denk dat ik er een goed salaris mee zou verdienen
- Ik denk dat het aantrekkelijke carrièreperspectieven biedt
- De professionele cultuur in het onderwijs
- De status van het lerarenberoep
- De werkdruk is acceptabel
- Genoeg intellectuele uitdaging
- Mijn eigen ervaring als leerling in het onderwijs
- Haalbare toelatingseisen voor de opleiding
- De opleiding spreekt me aan
- Ik denk dat het beroep leraar bij mij past
- Ik wil graag in het onderwijs werken
- Het lijkt me betekenisvol werk
- Het beroep leraar biedt baanzekerheid
- Anders, namelijk_

Wat zijn voor jou redenen om niet voor het beroep leraar basisonderwijs te kiezen?

(Meerdere antwoorden mogelijk).

- Werken met kinderen spreekt me niet aan
- Ik denk dat ik er geen goed salaris mee zou verdienen
- Ik denk dat het weinig aantrekkelijke carrièreperspectieven biedt
- Weinig professionele cultuur in het onderwijs
- Lage status van het lerarenberoep
- Hoge werkdruk
- Hoge werkdruk
- Weinig intellectuele uitdaging
- Mijn eigen ervaring als leerling in het onderwijs
- Hoge toelatingseisen voor de opleiding
- De opleiding spreekt me niet aan
- Ik denk dat het beroep niet bij mij past
- Ik wil wel met kinderen werken maar niet in het (basis)onderwijs
- Zwaar beroep
- Anders, namelijk_

Welke carrièremogelijkheden in het leraarsberoep spreken jou het meest aan?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Mogelijkheden tot specialisatie in het leraarsvak (zoals bijvoorbeeld lesontwikkelaar, leraar onderzoeker, rekenspecialist)
- Mogelijkheden tot ontwikkeling als coach
- Mogelijkheden tot ontwikkeling als schoolleider of bestuurder
- Mogelijkheden om in een andere onderwijssector les te geven (vo/mbo/hbo)
- Mogelijkheden om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs
- De mogelijkheid om me alleen in de onderbouw (groep 1 t/m 4) of bovenbouw (groep 5 t/m 8) te kunnen specialiseren
- Ik heb daar geen beeld bij

Wat draagt volgens jou bij aan een beter beeld van het beroep leraar? Maximaal drie antwoorden mogelijk.

- Een hoger startsalaris
- Meer doorgroeimogelijkheden in het salaris
- Meer carrièreperspectief (bv. specialisatiemogelijkheden)
- Kleinere klassen
- Een imagocampagne (bijvoorbeeld reclame via YouTube of social media)
- Een meer professionele werkomgeving op scholen
- Meer intellectuele uitdaging voor leraren
- Minder negatieve publiciteit
- Betere voorlichting over de opleiding
- Meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies (schoolleider, leraar voortgezet onderwijs)
- Anders, namelijk_

6.2 Achtergrondkenmerken respondenten

Wat ga je doen na de havo?

	Havo 4	%	Havo 5	%
Zeker naar het vwo	14	4,0%	6	3,1%
Zeker naar een hogeschool	133	38,0%	115	60,2%
Waarschijnlijk naar het vwo	16	4,6%	6	3,1%
Waarschijnlijk naar een hogeschool	93	26,6%	40	20,9%
Zeker een tussenjaar	8	2,3%	4	2,1%
Waarschijnlijk een tussenjaar	23	6,6%	14	7,3%
Weet ik nog niet	62	17,7%	6	3,1%
Anders	1	0,3%	0	0,0%
Totaal	350		191	

Tabel 22 Plannen van scholieren na het afronden van de havo, uitgesplitst naar leerjaar.

Wat ga je doen na het vwo?

	Vwo 4	%	Vwo 5	%	Vwo 6	%
Zeker naar een hogeschool	4	1,0%	7	2,7%	3	1,8%
Zeker naar de universiteit	122	29,5%	91	35,4%	94	94
Waarschijnlijk naar een hogeschool	46	11,1%	23	8,9%	13	56,6%
Waarschijnlijk naar een universiteit	141	34,1%	86	33,5%	33	13
Zeker een tussenjaar	10	2,4%	9	3,5%	15	7,8%
Waarschijnlijk een tussenjaar	34	8,2%	16	6,2%	6	33
Weet ik nog niet	56	13,6%	25	9,7%	2	19,9%
Totaal	413		257		166	

Tabel 23 Plannen van scholieren na het afronden van het vwo, uitgesplitst naar leerjaar.

6.3 Weegfactorbepaling

		Populatie (CBS)	Steekproef	Weegfactor
Havo	Man	48%	38,50%	1,25
	Vrouw	52%	62%	,84
Vwo	Man	46%	32,80%	1,41
	Vrouw	54%	67,20%	,80
Mbo	Man	45%	37%	1,23
	Vrouw	55%	63%	,87

Tabel 24 Weegfactorbepaling

6.4 Initiële intentie profielen en domeinen

	Cultuur & Maatschappij	Economie & Maatschappij	Natuur & Gezondheid	Natuur & Techniek
Zeker wel	17%	6%	4%	2%
Waarschijnlijk wel	4%	5%	3%	2%
Misschien	14%	11%	13%	8%
Waarschijnlijk niet	32%	32%	35%	35%
Zeker niet	32%	46%	46%	53%
N	201	389	481	338

Tabel 25 Initiële intentie van havisten en vwo'ers om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, uitgesplitst naar profiel.

	Zeker wel	Waarschijnlijk wel	Misschien	Waarschijnlijk niet	Zeker niet	N
Afbouw, hout en onderhoud	3%	5%	13%	21%	59%	39
Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek	1%	1%	11%	21%	65%	81
Bouw en infra	1%	4%	11%	27%	57%	105
Economie en administratie	1%	3%	15%	27%	53%	288
Handel en ondernemerschap	3%	2%	12%	27%	57%	182
Horeca en bakkerij	2%	2%	9%	24%	63%	132
Informatie en communicatietechnologie	2%	3%	14%	26%	56%	132
Media en vormgeving	2%	3%	10%	25%	59%	410
Mobiliteit en voertuigen	0%	0%	17%	13%	70%	60
Techniek en procesindustrie	0%	1%	9%	23%	67%	264
Toerisme en recreatietransport, scheepvaart en logistiek	2%	2%	13%	30%	54%	142
Uiterlijke verzorging	3%	3%	21%	31%	43%	72
Veiligheid en sport	5%	5%	20%	31%	39%	189
Voedsel, natuur en leefomgeving	2%	0%	11%	25%	62%	110
Zorg en welzijn	9%	6%	15%	25%	44%	1.685
Weet ik niet	5%	8%	12%	20%	55%	226

Tabel 26 Initiële intentie onder mbo-4-studenten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, uitgesplitst naar domein.

6.5 Redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen

	Havo		Vwo		Mbo	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Het lijkt me betekenisvol werk	38,6%	54,0%	56,0%	60,2%	40,5%	45,4%
Het beroep leraar biedt baanzekerheid	31,7%	22,2%	31,4%	24,2%	36,9%	50,4%
Ik wil graag met kinderen werken	30,3%	60,5%	34,9%	55,6%	21,1%	42,4%
Mijn eigen ervaring als leerling in het onderwijs	29,0%	21,5%	23,4%	25,6%	22,9%	19,5%
Acceptabele werkdruk	17,9%	11,1%	21,1%	13,6%	16,6%	9,6%
Ik denk dat het beroep leraar bij me past	17,9%	23,8%	23,4%	24,7%	18,9%	14,7%
Salaris	17,2%	10,7%	11,4%	5,8%	24,2%	14,4%
Ik wil graag in het onderwijs werken	16,6%	13,8%	10,3%	14,0%	9,8%	11,0%
Intellectuele uitdaging	12,4%	8,4%	12,6%	12,7%	10,6%	8,9%
Haalbare toelatingseisen voor de opleiding	11,0%	13,0%	6,3%	11,3%	7,5%	8,6%
De opleiding spreekt me aan	7,6%	8,0%	5,7%	8,7%	8,0%	6,6%
Carrièreperspectief	6,9%	6,1%	5,7%	4,7%	8,7%	6,3%
Status van het lerarenberoep	5,5%	3,8%	6,9%	2,0%	5,6%	3,5%
Professionele cultuur in het onderwijs	3,4%	4,2%	4,6%	2,4%	5,4%	4,6%
N(responses)	357	682	444	1.194	2.151	4.370

Tabel 26 Initiële intentie onder mbo-4-studenten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, uitgesplitst naar domein.

6.6 Belangrijkste redenen om niet voor het lerarenberoep te kiezen

	Mbo	
	Man	Vrouw
Salaris	30,3%	29,4%
Hoge werkdruk	26,5%	29,3%
Hoge toelatingseisen voor de opleiding	17,7%	26,1%
Ik denk dat het beroep leraar niet bij me past	24,5%	25,6%
Zwaar beroep	21,5%	24,7%
De opleiding spreekt me niet aan	26,7%	24,2%
Ik wil wel met kinderen werken, maar niet in het onderwijs	13,0%	15,3%
Status van het lerarenberoep	14,5%	13,0%
Carrièreperspectief	17,9%	11,5%
Ik wil niet met kinderen werken	14,5%	9,7%
Mijn eigen ervaring als leerling in het onderwijs	11,8%	9,1%
Weinig intellectuele uitdaging	8,1%	6,1%
Weinig professionele cultuur in het onderwijs	5,9%	5,6%
N(responses)	2.134	4.111

Tabel 28 Redenen voor mbo-studenten om niet voor het lerarenberoep te kiezen, uitgesplitst naar geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.

6.7 Aantrekkelijke carrièremogelijkheden in het onderwijs

	Vwo		Mbo	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Ik heb daar geen beeld bij	41,2%	31,6%	35,3%	33,9%
De mogelijkheid om me alleen in de onderbouw (groep 1 t/m groep 4) of bovenbouw (groep 5 t/m groep 8) te kunnen specialiseren	15,3%	20,7%	17,3%	28,0%
Mogelijkheden om lesgeven te combineren met een baan buiten het onderwijs	25,4%	32,5%	28,8%	26,1%
Mogelijkheden tot ontwikkeling als schoolleider of bestuurder	23,2%	19,4%	20,8%	14,6%
Mogelijkheden om in een andere onderwijssector les te geven (voortgezet onderwijs/mbo/hbo)	31,6%	24,9%	32,4%	23,8%
Mogelijkheden tot ontwikkeling als coach	14,7%	16,7%	21,5%	25,0%
Mogelijkheden tot specialisatie in het leraarsvak (bijvoorbeeld lesontwikkelaar, leraar onderzoeker, rekenspecialist)	20,9%	19,4%	17,0%	20,0%
N(responses)	305	742	1618	3.076

Tabel 29 Aantrekkelijke carrièremogelijkheden in het onderwijs volgens vwo'ers en mbo-studenten, uitgesplitst naar geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.

6.8 Maatregelen om het beeld van het beroep leraar te verbeteren

	Havo		Vwo		Mbo	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Een hoger startsalaris	55,5%	47,6%	55,3%	51,8%	46,2%	42,7%
Meer doorgroeimogelijkheden in het salaris	39,0%	32,1%	44,3%	43,4%	34,5%	33,7%
Meer doorgroeimogelijkheden naar andere functies (schoolleider, leraar voortgezet onderwijs)	24,5%	28,8%	32,8%	31,7%	25,7%	28,7%
Minder negatieve publiciteit	24,0%	26,7%	25,2%	22,9%	20,0%	21,2%
Kleinere klassen	23,5%	31,8%	18,7%	27,1%	28,9%	36,4%
Meer carrièreperspectief (bijv. specialisatiemogelijkheden)	20,0%	18,2%	26,3%	26,4%	20,7%	22,0%
Meer professionele werkomgeving op scholen	16,5%	13,9%	17,9%	11,1%	16,6%	15,1%
Betere voorlichting over de opleiding	14,5%	25,2%	15,6%	20,3%	20,5%	25,6%
Meer intellectuele uitdaging voor leraren	11,0%	10,9%	17,2%	17,7%	9,4%	9,5%
Een imagocampagne	7,5%	8,5%	9,9%	5,2%	9,5%	6,2%
N(responses)	472	804	690	1.396	3.255	5.857

Tabel 30 Maatregelen om het beeld van het beroep leraar te verbeteren volgens vwo'ers en mbo-studenten, uitgesplitst naar geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.

7 Figuren en tabellen

Tabel 1	Responsberekening havo, vwo en mbo-4.	11
Tabel 2	Responsberekening naar achtergrondkenmerken.	12
Tabel 3	Schematische weergave vignetten.	13
Tabel 4	Initiële intentie om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen, uitgesplitst naar onderwijsniveau. N = 5.535.	18
Tabel 5	Initiële intentie om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen, uitgesplitst naar onderwijsniveau en geslacht. Significante verschillen binnen het onderwijsniveau zijn aangegeven met een *. N = 5.446.	18
Tabel 6	Voorkeuren voor specialisatiemogelijkheden in het jonge kind of oudere kind, uitgesplitst naar onderwijsniveau en geslacht. N = 3.079.	19
Tabel 7	Algemene analyse vignetten havo/vwo. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.	21
Tabel 8	Bereidheid van havisten om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie.	24
Tabel 9	Bereidheid van havisten om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de oude voorwaarden (vignet 3).	25
Tabel 10	Bereidheid van vwo'ers om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie.	26
Tabel 11	Bereidheid van vwo'ers om een lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de oude voorwaarden (vignet 3).	27
Tabel 12	Algemene analyse vignetten havo/vwo, uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.	28
Tabel 13	Algemene analyse vignetten havo/vwo, uitgesplitst naar groepen geïnteresseerd in de JK-specialisatie en de OK-specialisatie. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.	29
Tabel 14	Algemene analyse vignetten mbo-4. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.	31
Tabel 15	Bereidheid van mbo-4-studenten om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de initiële intentie.	34
Tabel 16	Bereidheid van mbo-4-studenten om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen onder de nieuwe voorwaarden (vignet 2), in vergelijking tot de oude voorwaarden (vignet 3).	35
Tabel 17	Analyse vignetten mbo-4, uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.	36

Tabel 18	Algemene analyse vignetten mbo-4, uitgesplitst naar groepen geïnteresseerd in de JK-specialisatie en de OK-specialisatie. Significante resultaten zijn weergegeven met een *.	37
Tabel 19	Redenen om wel voor het beroep leraar te kiezen, uitgesplitst naar intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen. Meerdere antwoorden mogelijk.	43
Tabel 20	Redenen om af te zien van het lerarenberoep, uitgesplitst naar intentie om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan doen, uitgesplitst naar onderwijsniveau. Meerdere antwoorden mogelijk.	47
Tabel 21	Aantrekkelijkheid carrièremogelijkheden voor leraren, uitgesplitst naar geïnteresseerden en niet-geïnteresseerden in de lerarenopleiding basisonderwijs. Meerdere antwoorden mogelijk.	50
Tabel 22	Plannen van scholieren na het afronden van de havo, uitgesplitst naar leerjaar.	66
Tabel 23	Plannen van scholieren na het afronden van het vwo, uitgesplitst naar leerjaar.	66
Tabel 24	Weegfactorbepaling	66
Tabel 25	Initiële intentie van havisten en vwo'ers om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, uitgesplitst naar profiel.	67
Tabel 26	Initiële intentie onder mbo-4-studenten om de lerarenopleiding basisonderwijs te gaan volgen, uitgesplitst naar domein.	67
Tabel 27	Motieven om wel te kiezen voor het beroep leraar, uitgesplitst naar onderwijsniveau en geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.	68
Tabel 28	Redenen voor mbo-studenten om niet voor het lerarenberoep te kiezen, uitgesplitst naar geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.	69
Tabel 29	Aantrekkelijke carrièremogelijkheden in het onderwijs volgens vwo'ers en mbo-studenten, uitgesplitst naar geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.	69
Tabel 30	Maatregelen om het beeld van het beroep leraar te verbeteren volgens vwo'ers en mbo-studenten, uitgesplitst naar geslacht. Meerdere antwoorden mogelijk.	70

Figuur 1	Bereidheid om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen ('zeker wel' en 'waarschijnlijk wel') per vignet, uitgesplitst naar geslacht en onderwijsniveau. De stippellijnen geven de initiële intentie ('zeker wel' of 'waarschijnlijk wel') weer.	22
Figuur 2	Bereidheid om een lerarenopleiding basisonderwijs te volgen ('zeker wel' en 'waarschijnlijk wel') per vignet, uitgesplitst naar geslacht. De stippellijnen geven de initiële intentie ('zeker wel' of 'waarschijnlijk wel') weer.	32
Figuur 3	Redenen om wel te kiezen voor het lerarenberoep, uitgesplitst naar onderwijsniveau. N(responses) = 9.183. Meerdere antwoorden mogelijk.	42
Figuur 4	Redenen om af te zien van het beroep leraar, uitgesplitst naar onderwijsniveau. N(responses) = 8.868. Meerdere antwoorden mogelijk.	45
Figuur 5	Aantrekkelijke carrièremogelijkheden in het lerarenberoep, uitgesplitst naar niveau. N = 6.459. Meerdere antwoorden mogelijk.	49
Figuur 6	Maatregelen die volgens scholieren en studenten bijdragen aan een beter beeld van het beroep leraar, uitgesplitst naar onderwijsniveau. N(responses) = 12.650. Meerdere antwoorden mogelijk.	52

Colofon

Voor meer informatie over dit onderzoek of over andere onderzoeken,
neem contact op met ons door een e-mail te sturen naar insights@qompas.nl

A Qompas BV
P Postbus 1100
2302 BC Leiden

T 071 581 55 81
E info@qompas.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder
bronvermelding gebruikt worden.
© 2025 Qompas, Leiden